Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

FÆDRENES LAND

FÆDRENES LAND

VED MOGENS LEBECH OG CHR. BANG

FÆDRENES LAND

Omslagsbilledet er en Gengivelse af et Farvefotografi af R. Broby-Johansen af hans andetsteds i denne Bog omtalte Farve-Rekonstruktion paa Afstøbningen af den store Jellingsten i Nationalmuseets Gaard. Vignetten paa Bindet efter Tegning af Paul Høyrup.

FÆDRENES LAND

EN BILLEDRÆKKE

TEKST

MOGENS LEBECH

BILLEDREDAKTION

CHR. BANG

ILLUSTRATIONSFORLAGET

1944

FORORD

Denne Bog er ment som noget helt nyt i sin Art, en Række Billeder fra det skønne danske Land, som alle paa en eller anden Maade har Tilknytning til Danmarks Historie. Det kan være Steder, der var Skueplads for skelsættende Begivenheder, eller Bygværker, der er kommet til at staa som typiske for de skiftende Tider. Og dette Udvalg skulde tillige repræsentere de forskellige Tidsrum i vort Lands Historie, mens de ledsagende Tekster meddeler denne i al Korthed. Indenfor Bogens Rammer er Hovedpunkterne givet, om man vil de Stikord, der kan give en og anden Læser Lyst til at opfriske den ofte halvt glemte Skolelærdom.

Det har imidlertid tillige været Hensigten, at Billederne skulde give et fuldgyldigt Indtryk af Danmark fra Egn til Egn, Landet, som vi kender det i Dag, Naturen og Bebyggelsen, det Land, som er vort, og som vi finder skønt i sig selv, ogsaa uden at betages af Levn fra de svundne Tider.

Men som Historien bliver mere levende, mere aktuel, naar vi husker, at dens Handling er knyttet til det Land, vi lever i til daglig, saa faar Landet selv mere Liv, naar man ser de mere og mindre kendte historiske Steder i den større Sammenhæng. Fortiden kommer nærmere, og vi øjner den Grund, hvorpaa vor egen Tilværelse bygger. Det vilde være utaknemligt at glemme de mange Slægtleds Virke, der var med til at skabe det 1000aarige Danmark, Fædrenes Land.

Chr. Bang *Mogens Lebech*

Tallene angiver Billedernes Numre (Sidetal). For at gøre det lettere at finde Tallene paa Kortet, naar man vil undersøge, hvor i Landet et af Bogens Fotografier er optaget, er det i Billedfortegnelsen opgivet, i hvilket Amt hvert Billede hører hjemme, mens Amtsgrænser og Amtsbyer findes afsat paa Kortet.

BILLEDFORTEGNELSE MED OPLYSNINGER

A. = Amt S. = Sogn

1 *Møns Klint.*
Præstø A. Magleby S.

2 *Opdyrket Hedeslette i Vestjylland.*
Ringkøbing A. Hodsager S.
Billedet taget fra Bakkeøen Yllebjerg 12 km SØ. for Holstebro.

3 *Morænebakker paa Mors.*
Thisted A. Flade S.
Billedet taget fra Højdepunktet Salgjerhøj paa Nordmors.

4 *Fyrretræsbevokset Kystskrænt paa Asnæs.*
Holbæk A. Aarby S.

5 *Gudenaaen ved Emborg Bro.*
Skanderborg A. Rye S.
Netop i Egnen ved Emborg Bro kendes talrige af Gudenaakulturens Bopladser.

6 *Troldkirken. Langdysse i Himmerland.*
Aalborg A. Sønderholm S.

7 *Bronzealderhøje i Øster Hanherred.*
Hjørring A. Torslev S.

8 *Frøbjerg Bavnehøj paa Fyn.*
Odense A. Orte S.

9 *Borremose i Himmerland.*
Aalborg A. Binderup S.
Midt i Billedet skimtes Omridsene af Anlægget. Udgravningerne foretoges 1929 og flg. Aar.

10 *Lejre ved Roskilde.*
Københavns A. Allerslev S.
I Billedets Baggrund Ledreborg Allé, omtalt Side 55.

11 *Konge-Egen i Nordskoven ved Jægerspris.*
Frederiksborg A. Draaby S.
De tre »tusindaarige Ege«, Kongeegen, Storkeegen og Snoegen, har tidligere staaet utilgængeligt i Sumpe og er derved gennem Tiderne blevet skaanet mod Hugst.

12 *Jellingstenene.*
Vejle A. Jelling S.
Af Farvespor paa udenlandske Runesten har man sluttet, at det var almindeligt at kolorere baade Runetegn og Ornamenter. Forfatteren R. Broby-Johansen har i 1943 farvelagt Afstøbningen af den store Jellingsten, der er opstillet i Nationalmuseets Gaard - se Omslaget til denne Bog.

13 *Trelleborg ved Slagelse.*
Sorø A. Hejninge S.
Den cirkelrunde Vold er 17 m tyk og har en indre Diameter af 136 m. — Af de regelmæssigt grupperede Kasernebygninger er intet bevaret, men ved Hjælp af de fundne Stolpehuller har man kunnet rekonstruere Grundplanen (markeret ved cementerede graa Pletter i Græsset). Udgravningerne paabegyndtes 1934. I Terrænet udenfor Volden har Nationalmuseet ved en Rekonstruktion i fuld Størrelse forsøgt at vise, hvordan et Trelleborghus saa ud (fuldført 1944).

14 *Viborg.*
Viborg A.

15 *Lodbjerg Kirke i Thy.*
Thisted A. Lodbjerg S.
I Billedets Baggrund Ørum Sø.

16 *Ruinerne af Badstrup-Taarnet.*
Frederiksborg A. Uggeløse S.
Ruinen ligger ved Badstrup Sø.

17 *Hærvejen Syd for Hundshoved.*
Skanderborg A. Nørre Snede S.

18 *Fjenneslevlille.*
Sorø A. Kirke-Fjenneslev S.
Fjenneslevlille er en typisk Rundby med Flertallet af Gaardene liggende omkring Kirke og Gadekær.

19 *Hellig Anders Kors ved Slagelse.*
Sorø A. Skt. Peders Landsogn.
Hvilehøj med Krucifixet ligger nær Hovedvej 1 og ses ogsaa fra Toget.

20 *Ringsted.*
Sorø A.

21 *Ribe.*
Ribe A.

22 *Mindestøtte ved Finderup.*
Viborg A. Finderup S.
Et af de talrige Monumenter, Digteren Thor Lange († 1915) paa egen Bekostning lod rejse paa historisk mindeværdige Steder rundt om i Landet.

23 *Hammershus.*
Bornholms A. Allinge-Sandvig Købstæders Landdistrikt.

24 *Kalø Ruin.*
Randers A. Bregned S.

25 *Ravnsborg Voldsted paa Lolland.*
Maribo A. Birket S.

26 *Niels Ebbesens Eg ved Norringris Voldsted.*
Aarhus A. Folby S.

27 *Vordingborg Ruiner m. Gaasetaarnet.*
Præstø A. Vordingborg Købstad.
Vordingborg Slot skylder Valdemarerne sin Oprindelse, grundlagt af Valdemar den Store, udvidet af Valdemar Sejr, Gaasetaarnet opført af Valdemar Atterdag.

28 *Aalholm Slot paa Lolland.*
Maribo A. Nysted Landsogn.
Slottet bygget i 14-15. Aarh., men stærkt restaureret 1889 og flg. Aar.

29 *Maribo Domkirke.*
Maribo A.

30 *Udsigt mod Skt. Jørgensbjerg i Vester Hanherred.*
Thisted A. Kettrup S.
I Billedets Baggrund Limfjorden og Himmerland.

31 *Ingslev Kirke paa Fyn.*
Odense A. Ingslev (Indslev) S.

32 *Nordentoft Voldsted i Thy.*
Thisted A. Sjørring S.

33 *Østrupgaard paa Vestfyn.*
Svendborg A. Hostrup S.

34 *Hindsgavl Ruiner ved Lillebælt.*
Odense A. Middelfart Landdistrikt.
Nationalmuseet har i den seneste Tid foretaget Udgravninger af Hindsgavl Slots Ruiner. I Billedets Baggrund den jyske Kyst ved Hønneborg, hvorfra Chr. II 1523 drog ud paa sin natlige Sejlads.

35 *Ved Sallingsund Færgested paa Mors.*
Thisted A. Lødderup S.
Overfarten her nedlagt ved Oprettelsen af Statsbanernes Dampfærgerute Nykøbing-Glyngøre 1873, men genaabnet 1924 som Følge af Biltrafikkens Udvikling.

36 *Birkende By.*
Odense A. Birkende S.

37 *Hald Ruiner ved Viborg.*
Viborg A. Dollerup S.
Jørgen Friis' Hald var det tredie Hald, idet Borgen i Løbet af Middelalderen flyttedes to Gange.

38 *Børglum Kloster.*
Hjørring A. Børglum S.

39 *Udsigt m. Syd fra Kirken i Gammel Rye.*
Skanderborg A. Rye S.

40 *Aadalen ved Svendstrup Kirke.*
Aalborg A. Svendstrup S.

41 *Vesterport i Faaborg.*
Svendborg A.
Vesterport i Faaborg og Mølleporten i Stege er de eneste til Nutiden bevarede danske Byporte fra Middelalderen.

42 *Rygaard paa Østfyn.*
Svendborg A. Langaa S.
Gaarden bestaar nu af fire sammenbyggede Fløje, men først har det store Hus (forrest i i Billedet) ligget alene paa Voldstedet. Hele Anlægget maa være blevet opført i første Halvdel af 16. Aarhundrede. Da Rygaard i længere Tid ikke var Herskabsbolig og først i vore Dage er undergaaet en nænsom Restaurering, har Gaarden i sjælden Grad bevaret sit oprindelige Præg.

43 *Kronborg.*
Frederiksborg A. Helsingør Købstad.
Bygget af Frederik II i 1570-80erne. - Det store Taarn (Telegraftaarnet) længst til højre bar oprindelig en Overbygning med Kuppelspir.

44 *Kronvildt i Rold Skov.*
Aalborg A. Rold S.

45 *Herlufsholm ved Næstved.*
Sorø A. Herlufsholm S.
Baade Syd- og Vestfløj blev nedbrudt og genopbygget ved den sidste haardhændede Restaurering 1869. Af det oprindelige firfløjede Anlæg - et typisk middelalderligt Kloster - staar saaledes kun tilbage Kirken mod Nord og nederste Stokværk af Østfløjen ud mod Susaaen.

46 *Chr. IVs Sten ved Frederiksborg.*
Frederiksborg A. Frederiksborg Slotssogn.

47 *Frederiksborg Slot.*
Frederiksborg A. Frederiksborg Slotssogn.
Billedet taget fra *Lille* Dyrehave. - Slottet er genopført efter en Brand 1859.

48 *Gudsø Vig ved Kolding Fjord.*
Vejle A. Ellang S.
Mens Chr. IVs Ingeniører havde paatænkt at lægge den ny Fæstning i Skærbæk Kohave (midt i Billedet), vilde Kongen selv have den bygget paa den skovklædte Hovens Odde (til højre), hvor der overhovedet ikke var Plads til en befæstet By.

49 *Roskilde Domkirke.*
Københavns A.
Der blev bygget paa Kirken gennem hele det 13. Aarh., og Taarnene fuldførtes først ind i det 14. Aarh. De to Taarnspir lod Chr. IV opsætte 1635.

50 *Løvenborg ved Holbæk.*
Holbæk A. Butterup S.
Løvenborg er opført i 1630erne af Malte Juul, Taarnet og Tilbygningerne til højre først tilføjet 1853.

51 *Jungshoved Slotsbanke i Sydsjælland.*
Præstø A. Jungshoved S.
Slottet, i den Tid man kender det en Bindingsværksbygning, blev nedbrudt 1717.

52 *Christianshavns Vold.*
København.
Volden, først anlagt af Christian IV, fik sin nuværende Udstrækning under Christian V.

53 *Christiansø.*
Bornholms A.

54 *Tinghulen ved Knebel paa Mols.*
Randers A. Knebel S.
I Tinghulen, hvor Knebel, Vistoft og Agri Sogneskel mødes, holdtes til 1688 Mols Herreds Ting.

55 *Ledreborg ved Roskilde.*
I 1740erne lod Statsminister Johan Ludvig Holstein den gamle Lejregaards Hovedbygning ombygge af Overlandbygmester J. C. Krieger, som ogsaa paabegyndte Havens Terrasseanlæg (senere fuldført under Thurahs Ledelse). Byggearbejderne fortsattes af Eigtved og Thurah.

56 *Karlskilden i Enrums Have v. Vedbæk.*
Københavns A. Søllerød S.
Støtten rejst 1786 af Enrums Ejer Fabritius de Tengnagel. Den staar i Havens nordl. Udkant.

57 *Fredensborg.*
Frederiksborg A. Asminderød S.
Slottet stod færdigt 1724, bygget under Ledelsen af J. C. Krieger. Siden ombygget af Thurah, Eigtved og sidst 1774-75 af Harsdorff.

58 *Rytterskole i Lille-Heddinge paa Stevns.*
Præstø A. Lille-Heddinge S.
Begyndelsen til Indskriften paa Fr. IVs Skoler lyder: Halvtredsinstyve Aar, Gud, har Du mig opholdet / At Sygdom, Kriig og Pest mig intet ondt har voldet / Thi yder jeg min Tack og breeder ud Dit Navn / Og bygger Skoler op, de Fattige til Gavn. - Verset forfattet af Fr. Rostgaard.

59 *Herrnhuternes Kirkegaard i Christiansfeld.*
Haderslev A.
Paa begge Sider af Lindealleen ligger Gravstenene, Søstrene til højre, Brødrene til venstre, alle ganske ens og uden Udsmykning af nogen Art. Indskrifterne vender mod Solopgangen. - Fra 1745 var Herrnhuterne knyttet til Stepping en Mils Vej fra Tyrstrupgaard, paa hvis Jorder Christiansfeld blev anlagt 1771.

60 *Eremitagen i Jægersborg Dyrehave.*
Københavns A. Taarbæk S.
Slottet bygget 1736. Allerede 1790 paatænkte man at nedbryde det, hvilket kun forhindredes ved, at Grev Rantzau købte Slottet. Først 1799 blev Staten atter Ejer.

61 *Amalienborg med Frederik Vs Rytterstatue.*
København.
Eigtved og den sachsiske Arkitekt Marcus Tuscher har til sammen Æren af Palærne paa Amalienborg og af hele Pladsens Udformning. - Statuen er udført af den franske Billedhugger Saly. Den kostede $^1/_2$ Million Rigsdaler eller omtrent $^1/_4$ af, hvad det første Christiansborg havde kostet.

62 *Mathildevejen fra Frydenlund til Hørsholm.*
Frederiksborg A. Hørsholm S.
Vejen blev anlagt efter Cabinetsordre udstedt af Struensee $^{23}/_6$ 1771 og var allerede færdig $^6/_9$ samme Aar. Den er bevaret i næsten hele sin Udstrækning. - Billedet taget i Deputatvangen i Folehave Skov.

63 *Bystævne i Davinde paa Fyn.*
Odense A. Davinde S.
Bystævnet bestaar af 13 Sten, paa hvilke Bymændene sad. Lindetræet er plantet 1816 og klippes hvert Aar i Juli Maaned under store Festligheder.

64 *Udsigt mod Sjællands Odde.*
Holbæk A. Odden S.
Billedet taget fra Klintebjærg i Højby S.

65 *Koldinghus.*
Vejle A. Kolding Købstad.
Det første Koldinghus blev bygget i 13. Aarh., men Slottet, som det stod til Branden 1808, skyldtes hovedsagelig Byggevirksomhed i 16.-17. Aarh., da Koldinghus ofte var Kongernes foretrukne Residens. Chr. IV byggede det saakaldte Kæmpetaarn, med Navn efter Stenfigurerne øverst paa de fire Hjørner. Taarnet er nylig genopført, mens andre Dele af Bygningen længe har været under Tag.

66 *Sorø Sø.*
Sorø A.

67 *Himmelbjerget.*
Skanderborg A. Rye S.

68 *Prinsens Port og Landsoldaten i Fredericia.*
Vejle A.
Prinsens Port blev opført 1752. Da den snævre Port blev lukket for kørende Færdsel, bevarede man desværre ikke det karakteristiske Bybillede urørt, men brød Brolægningen op og lagde et Anlæg foran Porten.

69 *Skanse ved Dybbøl.*
Aabenraa-Sønderborg A. Dybbøl S.

70 *Kongeaaen.*
Ribe A. Malt S.
Billedet taget ved Fribedsbroen, mellem Skibelund og Københoved.

71 *Ryslinge Højskole paa Fyn.*
Svendborg A. Ryslinge S.
Kolds Undervisning af fire unge Bønderkarle Vinteren 1848-49 i Ryslinge Præstegaard var den første Begyndelse til Folkehøjskolen i Ryslinge. Nu dominerer dens Bygninger helt ved Gadekæret, hvor før Sognekirken (bag Huset til venstre) alene ragede op over de lave, straatækte Huse.

72 *Andelsmejeri i Herrestrup, Odsherred.*
Holbæk A. Grevinge S.

73 *Flensborg Fjord ved Munkemølle.*
Aabenraa A. Holbøl S.

74 *Aarhus, set fra Syd.*
Aarhus A.

75 *Lillebæltsbroen.*
Vejle A. Erresø S. - Odense A. Middelfart Landdistrikt.
I Baggrunden af Billedet, der er taget paa Jyllandssiden, skimtes Middelfart.

76 *Mindesmærke i København for de Faldne 1940.*
København.
Statuen »En Falden«, modeleret af Arne Bang, er - ved Fonden til kunstneriske Formaals Fremme af Justitsraad S. A. Eibeschütz' og Hustrus Legat til Stadens Forskønnelse - af Københavns Kommune rejst indenfor Hovedindgangen til Vestre Kirkegaard til Minde om de ved Kampene den 9. April 1940 faldne. Afsløret 31. Juli 1940.

Denne Bog er sat med Baskerville Antikva og trykt i Bondes Bogtrykkeri. Clicheerne er fra Carlsens Clichéfabrik og Bogbinderarbejdet er udført af kgl. Hofbogbinder Carl Petersens Enke.

Der er et yndigt Land,
det staar med brede Bøge
nær salten Østerstrand -

Oehlenschläger

Jonals Co.

Møns Klint

Bøgeskoven paa Brinkerne ud mod Bælter og Sunde, mod det aabne Hav, staar for os som det danskeste danske. Vel er det kun paa Mon, at Trærødderne klamrer sig til de hvide Klinter, og skønt Skrivekridtet ellers er typisk nok for Danmark, ja danner hele Landets Grundvold, saa er *Møns Klint* et af de faa Steder, hvor det bryder frem til Overfladen. I en uendelig fjern Fortid blev det mægtige Kridtlag, henved en halv Kilometer i Tykkelse, afsat i et stort Vesterhav, der strakte sig over næsten hele Mellemeuropa, et Hav, hvori kun de højeste Dele af Bornholm, Urfjeldet, størknede Lavastrømme fra Jordens allerældste Tider, ragede op som en Ø. Og over Kridtet dannedes i Løbet af Aartusinder, ja Hundredtusinder af Aar, det nuværende Danmark.

A. Øye-Nielsen

Opdyrket Hedeslette i Vestjylland

Det var Istidens vældige Bræer, der skabte det danske Landskab. Efter at Isen havde trukket sig tilbage, laa Danmark i Hovedsagen med de samme Overfladeformer som nu, de samme Sletter, Bakker og Dale. Der havde været flere arktiske Perioder, afbrudt af Tidsrum med mildere Vejrlig og med en righoldig Dyre- og Planteverden. Mammutten har da trampet gennem de jyske Urskove. Bedst kender man Virkningerne af den sidste Istid, der lod store Dele af det vestlige Jylland Syd for Limfjorden udækket. Men fra Indlandsisen førte rivende Smeltevandsstrømme uhyre Mængder af Grus, Sand og Ler udover dette Omraade. Leret aflejredes først paa den anden Side Landets nuværende Kystlinje, mens Sand og Grus blev til de helt plane og vidtstrakte *jyske Hedesletter*. Kun de højeste af en tidligere Isperiodes Morænedannelser hæver sig over Fladerne som større og mindre Bakkeøer.

Sv. Türck

Morænebakker paa Mors

Det bølgende Bakkeland, mere eller mindre kraftigt i Linjerne, er vel den smukkeste og mest levende, tillige den mest udbredte Landskabstype i Danmark. Ogsaa den skyldes Istiden. Særligt storslaaede Bakkedrag findes, hvor Isranden i sin Tid stod stille igennem en længere Periode. *Morænebakkerne* markerer ofte i lange Rækker Indlandsisens bugtede Rand. Men under selve den kolossale Bræ banede Smeltevandsfloderne sig Vej gennem store Tunneler, der tit skar dybt ned i Isens Underlag, og disse Tunneldale præger stadig i stor Udstrækning det østdanske Landskab. De genfindes nu som Østjyllands Fjorde, og naar vore Aaer tit løber i saa anselige Dale, skyldes det, at disse først blev udskaaret af Istidens store Smeltevandsstrømme.

P. V. Glob

Fyrretræsbevokset Kystskrænt paa Asnæs

Man ved ikke, om der har levet Mennesker her i Landet mellem Istiderne, eller om de maaske er strejfet op i Jylland, da den sydvestlige Del af det laa isfri under Isens sidste Periode. Fra den følgende aartusindlange Tundratid, med en haardfør Polarvegetation, har man derimod fundet enkelte Vidnesbyrd om Jægere, der fulgte i Rensdyrenes Spor. Men først fra Fastlandstiden, Perioden fra 8000 til 5000 før Kristi Fødsel, fortæller samlede Bopladsfund mere indgaaende om Menneskelivet i Datidens Danmark. Det var dengang Skagerak var Land og Østersøen en stor Ferskvandssø. Kuldens Magt var brudt, og Klimaet blev mildere. Skoven holdt sit Indtog, først Birk og Asp, dernæst *Fyrren,* og sluttelig bredte tætte Fyrreskove sig overalt. Helt ud paa Brinkerne ved Kysten stod de vindblæste Forposter. Et sandt Jægereldorado med en Fauna, hvoraf den nuværende danske kun er en svag Afglans. Dengang levede her baade Urokse og Bison, Bjørn og Ulv, Elsdyr og Vildsvin, foruden de utallige mindre Dyrearter.

Jonals Co.

Gudenaaen ved Emborg Bro

De første mere bofaste Danske stod paa det mest primitive af Menneskets Udviklingsstadier. De var Samlere, omflyttende Jæger- og Fiskerstammer, hvis eneste Næringsveje var Jagt, Fiskeri og Indsamling af Frugter og Urter, og deres Redskaber var af Ben og Flint. Af dette sidste Materiale Navnet Stenalderen. Men Videnskaben skelner mellem flere forskellige Kulturkredse i den ældre Stenalder alene. I det østlige Danmark afløstes Maglemosekulturen i atlantisk Tid - en Periode, da Landet i alt væsentligt havde faaet de samme Kystlinier som nu - af Ærtebøllekulturen, mere populært kendt som Køkkenmøddingerne. Mens disse Bopladser - for det var de jo - ogsaa findes i jyske Kystegne, saa var det indre Jylland med dets Søer og Vandløb baade igennem Fastlandstid og atlantisk Tid behersket af *Gudenaakulturen*. Maaske var denne den hjemlige, oprindelige, i Modsætning til de andre Kulturer, som skyldtes Indvandrere.

Sigvart Werner

Troldkirken. Langdysse i Himmerland

Eg med Elm og Lind og tilhørende frodig Underskov havde forlængst afløst Fyrren, da de første Landbrugere viste sig her, omtrent 3000 Aar før Kristus. Den ældste Bondekultur opstod. Ogsaa det mener man nu betød et nyt Folkeskifte, i det mindste at fremmede, Agerdyrkere og Kvægavlere, slog sig ned i Landet jævnsides med den gamle Jæger- og Fiskerbefolkning. Landskabet ændredes efterhaanden som Skoven faldt for Økse eller Ild. Det vandrende Svedjebrug - Dyrkning af afbrændte Pletter i Skovene - krævede stadig ny Jord, naar den hidtil brugte var udpint. Man har i nyeste Tid udgravet dette Stenalderfolks Boliger, ikke væsensforskellige fra senere Bøndergaarde, med lerklinede og flettede Vægge. Mere gammelkendte og imponerende er deres Grave, de mægtige *Dysser* og Jættestuer, muligt Udslag af en ny Religion og i hvert Fald Gravkamre for Slægtled efter Slægtled af de første danske Bønder, indtil et nyt krigersk Folk, væbnet med Stridsøkser af Sten, trængte op i Jylland og tilrev sig Magten dèr og efterhaanden ogsaa over Jættestuefolket paa Øerne.

Bronzealderhøje i Øster Hanherred

P. V. Glob

Der er noget særegent højtideligt over et Landskab med *Bronzealderhøje,* enten de er klædt med Lyng eller Grønsvær. De bærer da ogsaa Bud om en svunden Storhedstid, en straalende Kulturindsats. Men Højene er, i Modsætning til de store Stengrave, Enkeltmandsgrave og følgelig Vidnesbyrd om et klassedelt Samfund i Datiden. Kun en aristokratisk Overklasse har formaaet at rejse saa bekostelige Gravminder, og tilsvarende pragtfuldt var det medgivne Gravgods. Hele Perioden forudsætter et blomstrende Handelsliv, livlig Forbindelse mod Syd, for alt Raamaterialet til Bronzeredskaberne maatte jo importeres. Desto mere imponerende er det, at Bronzealderens Danmark var Centrum i en stor nordisk Kulturkreds, der rakte fra Trondhjem og Uppsala til Hannover, Meklenborg og Pommern. Oldtidshøjene er saaledes andet og mere end blot Mindesmærker over Tidens afdøde Storfolk.

Herluf Lykke

Frøbjerg Bavnehøj paa Fyn

Flinteøkser og Bronzesværd er jo for Aarhundreder siden gaaet af Brug, men andre Oltidslevn slider vi paa den Dag i Dag, nemlig vore Stednavne. Det er ikke lidt, hvad vore Sprogforskere kan faa ud af dette Materiale. De forskellige Endelser -um og -lev, -sted, -by og -torp røber, i hvad Rækkefølge og i hvilke Tidsrum vore Landsbyer opstod. Og saa indeholder Stednavnene utallige Kultminder, Minder om Fortidens Gudsdyrkelse. Et stort Antal af Landsbyer er viet Oldtidens Gudeskikkelser, baade ældre og yngre, for den nordiske Mytologi er langtfra udtømt med Asalæren, der repræsenterer et meget ungt, halvt litterært Stade. Endnu valfarter vore Dages Københavnere paa Pinsedag til Frederiksberg Bakke, fordum det hellige Solbjerg. Og Fyns højeste Bakketop, *Frøbjerg Bavnehøj,* er nævnt op efter Frøj, Frugtbarhedsguden, den samme som den gamle Romer Tacitus kendte under Navnet Nerthus, Njærd, der indgaar i baade Næraa og Nærum.

Borremose i Himmerland

Werner Jacobsen

Jernalderen rækker fra 3-400 Aar før Kristus til Aar 1000 efter, et langt og begivenhedsrigt Tidsrum, der begynder med Nedgang og Klimaforværring, Afbrydelse af Handelsvejene mod Syd, og ender med Englands Erobring. For den ældre Tids Vedkommende er det stadig Fundene, som maa fortælle, dog rummer den klassiske Litteratur Beretningen om Kimbrernes Tog mod Rom godt 100 Aar før Kristus. Netop fra denne Tid og i Kimbrernes Hjemstavn, Himmerland, har man for faa Aar siden udgravet det befæstede Byanlæg i *Borremose,* en Jernalderlandsby omgivet af Vold og Grav, vel nok til Dato det mærkeligste Bopladsfund fra ældre Jernalder. Ufred og Kampe har i det hele taget præget store Dele af Jernalderen, ikke mindst de Aarhundreder, der fulgte efter Kristi Fødsel, hvad de store Mosefund bevidner. Maaske var det Stammefejder eller maaske var det nu, i den store Folkevandringstid, at Danerne tilkæmpede sig Magten i det Rige, som efter dem skulde kaldes Danmark.

Mogens Lebech

Lejre ved Roskilde

Lejre er stadig den samme uanselige Landsby, som den var allerede paa Valdemarernes Tid. Og ligesom man dengang ikke havde glemt dens berømmelige Fortid, saa har en af de lave straatækte Gaarde til vore Dage været kaldt Kongsgaarden. Og bag Byen staar en Skibssætnings store graa Sten, der nok kunde være rejst til Minde om en mægtig Søkonge. I Aarhundreder har Traditionen nemlig udpeget Lejre som Stedet, hvor Skjoldungernes herlige Kongsgaard laa, og til denne knyttes Sagnet om Rolf Krakes og hans Bersærkers sidste Kamp. Det er den, som genlyder i Bjarkemaalet, bedst kendt i Grundtvigs Omdigtning: »Vaagner! ej til Gammenstale - Vin og Smil i Kongesale! - Hildurs Leg er nu for Haand.« Søvndrukne vækkes Kæmperne til Striden, mens de knitrende Luer slaar i Vejret fra den brændende Kongsgaard. Forgæves værger de deres Høvding og falder med ham til sidste Mand, tro indtil Døden, i Nederlagets som i Sejrens Time. Men denne Beretning er ikke et af de Heltesagn, vi uden videre henviser til Fantasiens Verden. Der skal ligge virkelige Begivenheder til Grund for det, ja, man har i det villet se en forvansket Skildring af Danernes Erobring af Landet. Maaske blev Danmark allerede dengang et samlet Rige? Danernes Navn var i hvert Tilfælde frygtet gennem de følgende Aarhundreder. Deres Herskere trodsede Frankerrigets Konger og standsede selv Karl den Stores Erobringstog mod Nord - ved Ejderen, det gamle Grænseskel mellem Danmark og det hellige romerske Rige.

Konge-Egen i Nordskoven ved Jægerspris

Jonals Co.

Godt ét Tusinde Aar rækker vor ubrudte Kongerække tilbage i Tiden. Maaske ikke noget imponerende Tidsrum i Forhold til andre Landes Historie, heller ikke en Periode, der er belyst i alle Enkeltheder, hvad de ældre Dele angaar. Men Danmark har til vore Dage hævdet Pladsen som det ældste Kongerige i Europa. Trods alle Stormløb har den danske Egenart holdt Stand, ligesom de gamle Kæmpetræer i Jægerspris Skov, *de 1000-aarige Ege,* som man kalder dem. En sær, ja ufattelig Tanke, at de har skiftet Løvet Aar efter Aar siden Gorm den Gamles Dage. Fund i Jorden fortæller vel stadig om Livet i hine fjerne Tider, men Egene er selv levende Liv fra dengang. De stod maaske som spæde Ymper i Rigets første Dage og deres Vækstlinie blev ikke siden brudt. De er som et værdigt Symbol paa vort Folks Evne til sejgt at hævde Særpræg og Selvstændighed.

Jonals Co.

Jellingstenene

Er det danske Rige ældre end noget andet i Europa, saa ejer det tillige i *Jellingstenene* et enestaaende Mindesmærke. Her, ved det gamle jyske Kongesæde, satte Rigets Grundlæggere, Kong Gorm og Kong Harald, sig hver sit stolte Monument. Mest fyldigt lyder Indskriften paa den store Sten, om den Harald, der vandt sig al Danmark og Norge og gjorde Danerne kristne. Og som Illustration til den sidste Sætning ses Kristi Skikkelse mellem Dyreornamentikkens fantastiske Drageslyng. Her mødes i Sandhed gammel og ny Tid. Højene er som et storslaaet Mindesmærke over den svundne Hedenold, og Kristusfiguren - den ældste i Norden - et Varsel om den Tid, der skulde komme. Og med Runerne staves første Gang Navnet Danmark! Harald Blaatands Sten med dens Beretning om Rigets Fødsel og Kristning er saa at sige vort Lands Daabsattest.

H. Lund Hansen

Trelleborg ved Slagelse

At det danske Kongerige var en Kendsgerning betød ikke, at man i Ro og Fred hyggede sig inden Landegrænsen. Tværtimod. Danskernes Expansionstrang, der længe havde fundet Udløsning paa Vikingefærd mod Vest, fejrede nu sin største Triumf, for Slutstenen paa disse Togter var hele Englands Erobring under Svend Tveskæg og Knud den Store. En Bedrift, der ikke gennemførtes ved Hjælp af uordnede Sørøverbander, men som forudsætter et velorganiseret Militærvæsen. *Trelleborg* ved Slagelse afgiver Bevis for at et saadant har eksisteret. Det blev betragtet som en Bondeborg, et Tilflugtssted i urolige Tider, indtil de sidste Aars Udgravninger har afsløret det som et omfattende og med stor Regelmæssighed bygget Kaserneanlæg, hvor 16 store Træhuse laa placeret indenfor den cirkelrunde Ringvold. Iøvrigt ved man ikke andet om Stedets Historie, end hvad selve Fundene beretter og kan kun gætte paa, at Kasernen har været bestemt til at huse Knud den Stores Hird. Som bekendt bestod det dansk-engelske Imperium kun faa Aar efter Kong Knuds Død i Aaret 1035, og siden lykkedes det ikke at genoprette Forbindelsen. Det sidste Forsøg herpaa, Knud den Helliges, førte kun til aabent Oprør og Drabet paa Kongen selv i Odense.

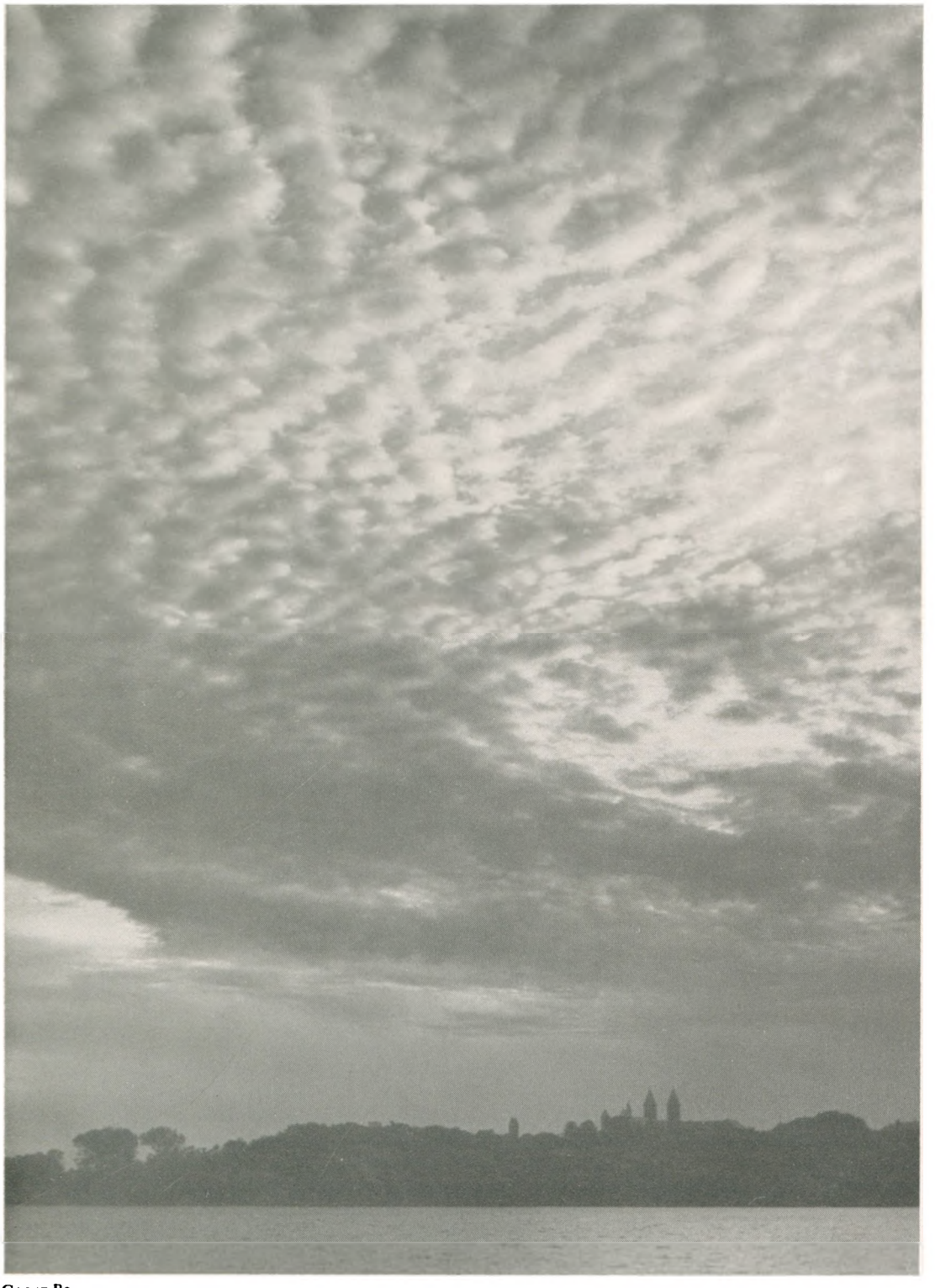

Georg Pe

Viborg

I næsten 100 Aar, fra 1047 til 1134, beherskedes Danmark af Svend Estridsøn og hans fem Sønner, den ene efter den anden, en Periode, der ikke mindst var af Betydning for den danske Kirke. Først nu organiseredes den efterhaanden som Led i Romerkirken, fik sin egen Nationalhelgen, Knud den Hellige, og blev sluttelig med Norge og Sverrig en selvstændig Kirkeprovins med Ærkesæde i Lund. Mærkeligt var det egentligt, at den forhadte Kong Knud, som Bønderne dræbte i Odense, efter sin Død ophøjedes i Helgenstanden. Fordi der skete Mirakler ved hans Grav, jo vist, nej af politiske Grunde, fordi Erik Ejegod ønskede at forlene Kongemagten med særlig Glans og Ære. Det var ogsaa Kong Erik, der paa sine Romafærder fik det nordiske Ærkestift anerkendt, og under Niels indførtes Tienden, hvilket betød en stor økonomisk Afstivning af Kirken. Et ydre Tegn paa dens fæstnede Stilling blev Kirkebyggeriet, ikke mindst Opførelsen af de store Domkirker i Lund og - lidt senere - i *Viborg*. Domkirken her blev den største romanske Bygning i Norden og havde fortjent en bedre Skæbne end i vore Dage at blive nedrevet til Grunden for at genopføres i »korrekt« Skikkelse.

L. H. Gram

Lodbjerg Kirke i Thy

Paa sin Vis er Opførelsen af de romanske Landsbykirker ligesaa imponerende som Katedralbyggeriet. I et Antal af henved 2000 spredtes de i Løbet af det 11-12. Aarhundrede ud over Landet. De tog saa fuldstændigt de ældre Trækirkers Plads, at ikke en af disse er blevet bevaret til Nutiden. Byggematerialet var i mange Tilfælde Kampesten, paa Sjælland brugt som de var fundet i Marken, i Jylland møjsommeligt tilhugget som Kvadre med det festligt nuancerede Farvespil. Men andre Kirker straalede hvide, bygget af Kildekalk, eller Limsten hentet fra Klinterne ved Stevns og Grenaa, i Ribeegnen brugte man den graa Tuf, importeret fra Rhinegnene, og efter at man omkring Aar 1200 havde lært Teglbrændingen kom Munkestenskirkerne til med deres varmt røde Farve. Saa uanselige de kullede Kirker nu kan synes, har de dengang haft let ved at hævde sig blandt Datidens verdslige Bebyggelse, overvejende af Træ- og Bindingsværk. Og endnu efter at Taarne og andre gotiske Tilbygninger var kommet paa Mode, byggede man Kirker med den enkle romanske Grundplan, Skib og Kor, og uden Taarn, som da *Lodbjerg Kirke* paa Grund af Sandflugten skulde flyttes, engang efter Aar 1400.

Mogens Lebech

Ruinerne af Badstrup-Taarnet

Savnes gamle Herregaarde helt i det nordsjællandske Landskab, rummer det til Gengæld Ruinerne af Danmarks ældste Adelsborg, *Badstrup-Taarnet*. Ganske vist er kun den cirkelrunde Kældergrund bevaret, med dens fabelagtigt svære Mure, mere end 6 Meter tykke, en Kampestenskærne, klædt med Fraadstenskvadre paa baade Inder- og Yderside. Det er dog nok til at give en Forestilling om Anlæggets Størrelse i den oprindelige Tilstand, og skønt man kun kender Navn paa én eneste Ejer af det, er dette Navn i sig selv betegnende nok. Paa Kong Niels's Tid nævnes nemlig Ebbe af Badstrup, ingen anden end Stamfaderen til hele den store Hvide-Slægt, Skjalm Hvides Fader og Oldefader til Absalon og Esbern Snare. Og hermed stemmer det udmærket, at store Dele af Nordsjælland siden var i Hvidernes Besiddelse. Ruinen er et udmærket Bevis paa at Storgods ikke var ukendt i de Dage, for til saa imponerende et Bygværk har naturligvis svaret større Jordbesiddelser.

Hærvejen Syd for Hundshoved

Hugo Matthiessen

Fra ældgammel Tid førte *Hærvejen* ned gennem Jylland. Nu for en stor Del rettet ud og omdannet til moderne Chaussé, andetsteds i samme Stand som for Aarhundreder tilbage, sandede Hjulspor mellem lynggroede Hedebanker. Det lange Vejstræk har tjent Datidens fredelige Trafik, Konger og Kræmmere, Pilgrimme og Studedrivere. Men ogsaa Krigshære drog den Vej frem, for det var den vigtigste i Jylland, den som stilede mod Hovedlandets gamle Centrum, Viborg. Der har staaet Kampe ved Immervad, Sommersted, Jelling og den mest kendte 1157 paa Grathe Hede. Med dette Slag afsluttedes nemlig en Epoke, da Landet atter havde været delt og hærget af Borgerkrige, Stridighederne mellem de tre Konger, Svend, Knud og Valdemar. Ved Blodgildet i Roskilde var Knud gaaet ud af Kampen. Nu slog Valdemar Svend paa Grathe Hede, og en hævngerrig Bonde dræbte med sin Økse den flygtende Konge. En ny Tid varsledes i Danmark.

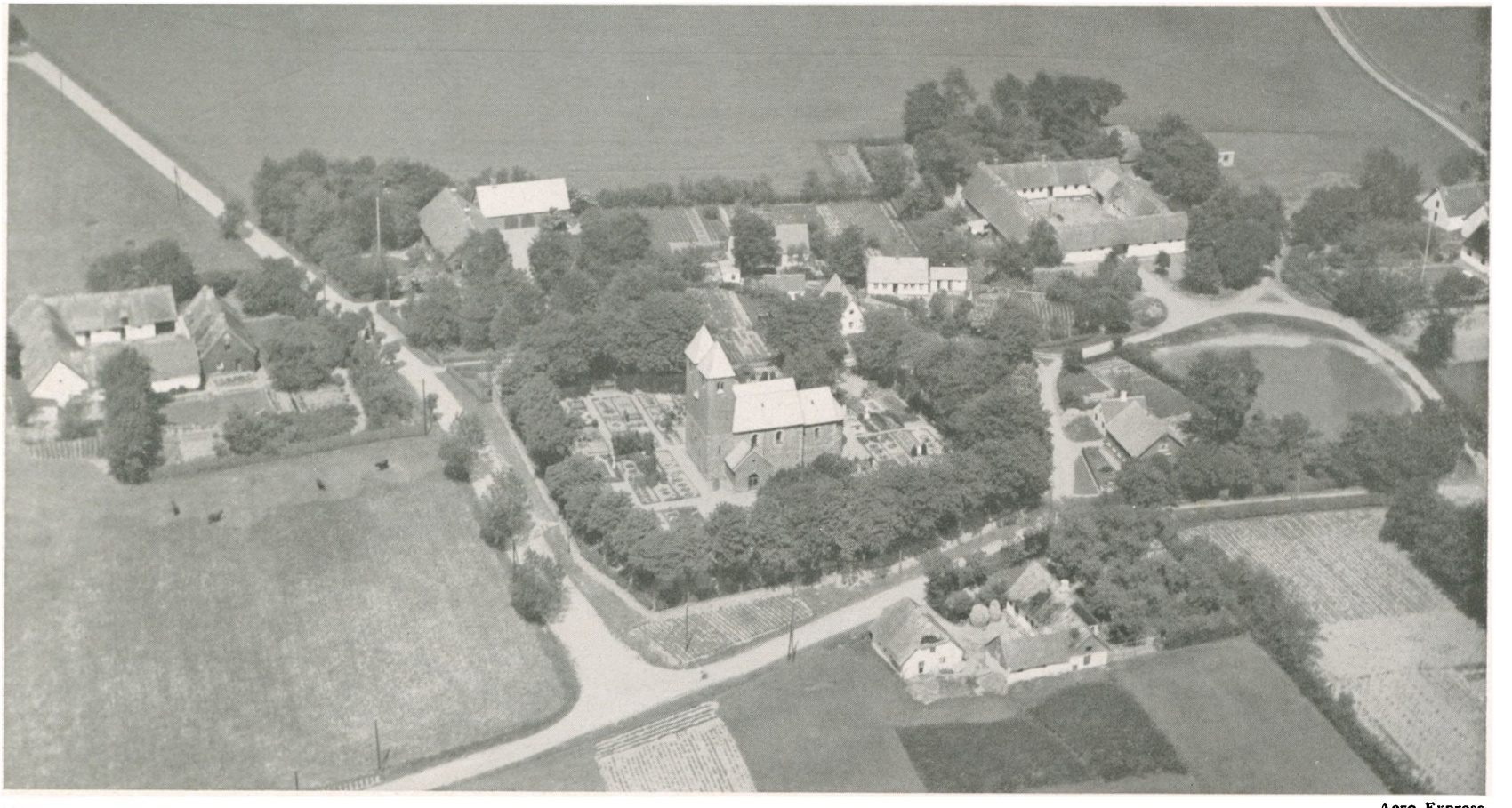

Aero Express

Fjenneslevlille

Det var sig Herr Asker Ryg,
Saa listelig da han loe,
Der han kom paa den grønne Brink,
Da han skued Taarne to.

Over den Kirke stoltelig
De kneised i Luften blaa,
Lærken sang i den Hvedemark,
Mens Solen skinte derpaa.

Oehlenschläger: De tvende Kirketaarne

Valdemar den Store fandt sin bedste Støtte i Hvide-Slægten, først og fremmest hos det berømte Broderpar Absalon og Esbern Snare. Det skønne Sagn om deres Fødsel og *Kirken i Fjenneslevlille* kender alle, og at det ikke har Rod i Virkeligheden, ved vel de fleste. Saa meget er der dog om det, at de blev født i Fjenneslev, hvor man har fundet Ruiner af Faderen Asser Rigs Gaard nær Kirken. Og her voksede de op sammen med Valdemar, født 8 Dage efter Mordet paa hans Fader, Knud Lavard, i Haraldsted Skov. Her søgte Valdemar ogsaa Tilflugt efter Overfaldet i Roskilde, og Brødrene hjalp ham paa Flugt, ligesom de siden trofast stod ved hans Side. Esbern var hans Hærfører paa Togterne mod Rygen og byggede det stærke Kalundborg med den femtaarnede Kirke. Men ogsaa den krigerske Prælats Navn var Venderne en Rædsel, og i Ly af Absalons Borg ved Havn blomstrede den Købstad frem, som siden skulde blive Danmarks Hovedstad.

Sigvart Werner

Hellig Anders Kors ved Slagelse

Skønt Absalon med samme Øvelse førte Sværdet som Krumstaven og maaske mere følte sig som Kongens Hirdmand end som Pavens Tjener, var han alligevel fuldt indforstaaet med Kirkens Betydning, ikke mindst i Datidens politiske Liv. Og for at styrke den ny Kongeslægts Stilling fik han Stamfaderen, den myrdede Knud Lavard, kanoniseret som en af den katolske Kirkes utallige Helgener. Hellig Knud Hertug blev med Tiden nok saa populær som hans Navne og Kollega Hellig Knud Konge, Landets egentlige Nationalhelgen. Men forresten fandtes der ogsaa folkekaarne Helgener, som aldrig fik pavelig Stadfæstelse, og af dem opstod flere i Absalons Tid. Saaledes den berømte *Hellig Anders af Slagelse*. Præsten, der paa mirakuløs Maade ved Herrens Hjælp paa én og samme Dag blev ført gennem Luften fra det hellige Land til Marken udenfor sin Hjemby. Han vaagnede op ved Hvilehøj, og paa Stedet rejste man siden et Krucifix, som gennem Tiderne atter og atter er blevet fornyet, sidste Gang i det 18. Aarhundrede. Det er det eneste danske Vejkrucifix med Kontinuitet fra den katolske Tid.

Rasmus Nielsen & Søn

Ringsted

Midtsjællands Vartegn er Taarnet paa *Skt. Bents Kirke i Ringsted,* de store Valdemarers Mausoleum. Her hviles de nu efter deres daadrige Liv, Valdemar den Første, den Store, som betvang Venden og byggede Teglstensmuren paa Dannevirke, Fredens Vogter og Fædrelandets Befrier, som han kaldes i sin Gravskrift. Og Sønnerne Knud VI og Valdemar Sejr. Knud, som nægtede den tyske Kejser Lensed og tværtimod gjorde sig til Herre i Meklenborg og Pommern, Danernes og Slavernes Konge. Og Valdemar den sejrrige. Det var formelt et Korstog, han startede til Estland i Aaret 1219, hvor Korsfanen første Gang vajede over de danske Tropper, men reelt havde det storpolitisk Karakter. Besiddelsen af Estland betød Herredømmet over Handelsvejen til de fjerne østlige Riger. Og saa faldt det hele brat i Grus, ved Grev Henriks svigefulde Overfald paa Lyø i 1223. Kun mod at afgive alle sine nordtyske Erobringer slap Kongen ud af Fangenskabet. Drømmen om et dansk Østersøimperium var bristet. Det var ikke den store Erobrer, det var kun Danmarks Konge, Lovgiveren, der blev stedt til Hvile i Ringsted mellem Dronning Dagmar og Dronning Bengerd.

Ribe

Sigvart Werner

Milevidt syner *Ribe Domkirkes Taarn* i det flade Land. Man ser det langvejs fra, lige meget fra hvilken Side man nærmer sig Byen, et værdigt Minde over dens Storhedstid, dengang Ribe ikke blot var en stille og stemningsfuld Idyl, men Rigets ypperste Handelsstad, Udfaldsporten mod Vest, dengang dybtlastede Fartøjer stod opad Aaen fra fjerne Havne, i Flandern, Rhinegnene, ja paa den anden Side Nordsøen. Maaske er Ribe vor allerældste By og maaske kendte Søfarerne allerede dens Havn kort efter Folkevandringstiden, men sin anden Opblomstring havde Staden, efter at Slesvig By var bukket under i Konkurrencen med det nyanlagte Lybæk. Det skete i Valdemarernes Tid, da det danske Købstadvæsen i det hele taget begyndte at blive organiseret, og det første danske Købstadprivilegium vi kender, er Valdemar Sejrs til Ribe By. Riberhus var et af Landets Hovedslotte, hvor den fromme Dronning Dagmar holdt sit Indtog, og mod det stilede Kong Valdemar sit vilde Ridt, da hun droges med Døden. Mindre romantisk er Opremsningen af Eksporten fra Ribe, Korn, Flæsk, Fisk, Smør og Heste, 8000 om Aaret.

Mindestøtte ved Finderup Georg Pe

Der er saa mange i Danmark,
som alle vil Herrer være,
de rede dem til Ribe By
og lode sig Klæder skære —

Alle lod de dem Klæder skære
udi de Graamunkes Lige,
saa rede de dem op ad Land,
deres rette Herre at svige.

Fordi stander Landet i Vaade!

Middelalderlig Folkevise

En ulykkelig Tid fulgte efter Valdemar Sejrs Død 1241, en Nedgangsperiode, fortsat gennem et helt Aarhundrede, og værst af alt var det, at Hertugdømmet Slesvig nu for Alvor blev skilt fra Kongeriget. Selve Kongernes Skæbne er betegnende for hele Tilstanden. Alle Valdemar Sejrs tre Sønner kom voldeligt af Dage. Erik Plovpenning blev myrdet paa Slien af Broderen Abel, og denne faldt siden i Kamp mod de oprørske Friser. Men Christoffer blev ynkelig forgivet af en Munk i Ry Kloster. Gejstlige og verdslige Stormænd rejste sig mod Kongemagten. Hvide-Slægten, før dens bedste Støtte, var nu dens bitre Modstandere, og Cæcilie Nat 1286 skete *Kongemordet i Finderup Kirkelade*. Erik Glipping blev overfaldet og dræbt. Marsk Stig og hans Fæller dømtes fredløse, og Borgerkrig hærgede Landet.

Herluf Lykke

Hammershus

Den Bonde, han ganger paa Marken ud
og saar han der sit Korn:
»Hjælp os, Gud Fader i Himmerig,
har Hjelm nu faaet Horn!«

Men vi ere dreven af Danmark — —

Middelalderlig Folkevise

De første Aar af Erik Menveds Regering er præget af Kamp mod de Fredløse og deres Forbundsfæller, i Indland som i Udland, den norske Konge og Hertugen af Sønderjylland. Byer og Egne blev hærget, og Marsk Stig byggede sine faste Borge paa Hjelm og Samsø. Hertil kom endda Striden mellem Kirke og Krone. Ærkebispen Jens Grand holdt stejlt paa Kirkens gamle Krav og allierede sig oven i Købet med de Fredløse. Til Gengæld maatte den høje Prælat uden Lov og Dom døje det haardeste Fængsel paa Søborg Slot i Nordsjælland, indtil det lykkedes ham at undvige til sit faste *Hammershus* paa Bornholm, nu Landets mest storslaaede Ruin, der i sin Velmagt ikke stod tilbage for Middelalderborgene i Udlandet. Den stærke Borg skylder Lunde Bispestol sin Oprindelse og er netop grundlagt i det 13. Aarhundrede, maaske under Jakob Erlandsens Strid med Christoffer I.

Johs. Lundgaard

Kalø Ruin

Trods den relativt heldige Udgang af Striden med Ærkebispen - begge Parter maatte ved Pavens Mellemkomst give sig - blev der ikke Fred i Landet. For nu ønskede Erik Menved at spille en storpolitisk Rolle udenfor Landegrænsen. Flere Gange drog han paa Krigstogt til Sverrig for at støtte sin Svoger Kong Birger, og fordi hans Ideal og store Forbillede var Oldefaderen Valdemar Sejr, søgte han ogsaa at blande sig i nordtyske Forhold. Men Krig kostede dengang som nu Penge, de ulyksalige Pantsættelser af større og mindre Landomraader tog deres Begyndelse, og endda maatte der paalægges ny og tyngende Skatter. Det endte med, at Bønderne gjorde aabent Oprør baade her og der og blev nedkæmpet med haard Haand. 1313, efter at større Dele af Nørrejylland var underkuet med Sværdet, maatte Indbyggerne forpligte sig til at bygge ny Kongeborge. *Kalø Slotsruin* med den mægtige forvitrede Taarnkolos er Levn af en af disse, som skulde sikre Kongemagten mod Landets egne Børn.

Nationalmuseet

Ravnsborg Voldsted paa Lolland

Takket være Christoffer IIs uduelige Regimente blev det danske Rige fuldstændig opløst. Paa den troløse Monark kunde ingen stole, og tilsidst sluttede de jyske Stormænd Forbund med Grev Gert af Holsten, den kullede Greve. Et farligt Kompagniskab, for det endte med, at han opkastede sig til Herre over Størstedelen af Landet, ja lod Christoffer afsætte og sin Myndling, den sønderjyske Barnehertug Valdemar udraabe til Konge. Paa et givet Tidspunkt havde de to Grever, Gert og hans Fætter Johan den Milde, delt det hele Rige mellem sig. De bortførte, siger Krøniken, alle Kostbarheder, alt, hvad der i Riget var skønt at skue. Deres Herredømme udøvede de i Kraft af deres tyske Lejehære og fordi de besad alle Landets faste Kongeslotte, ligesom de selv byggede ny Borge. Saaledes anlagde Grev Johan *Ravnsborg* paa Lolland. Det store tredelte Anlæg sank for Aarhundreder tilbage i Ruiner, kun den vældige Borgbanke minder endnu om de Tider »da Tyskerne reves om Danmark«.

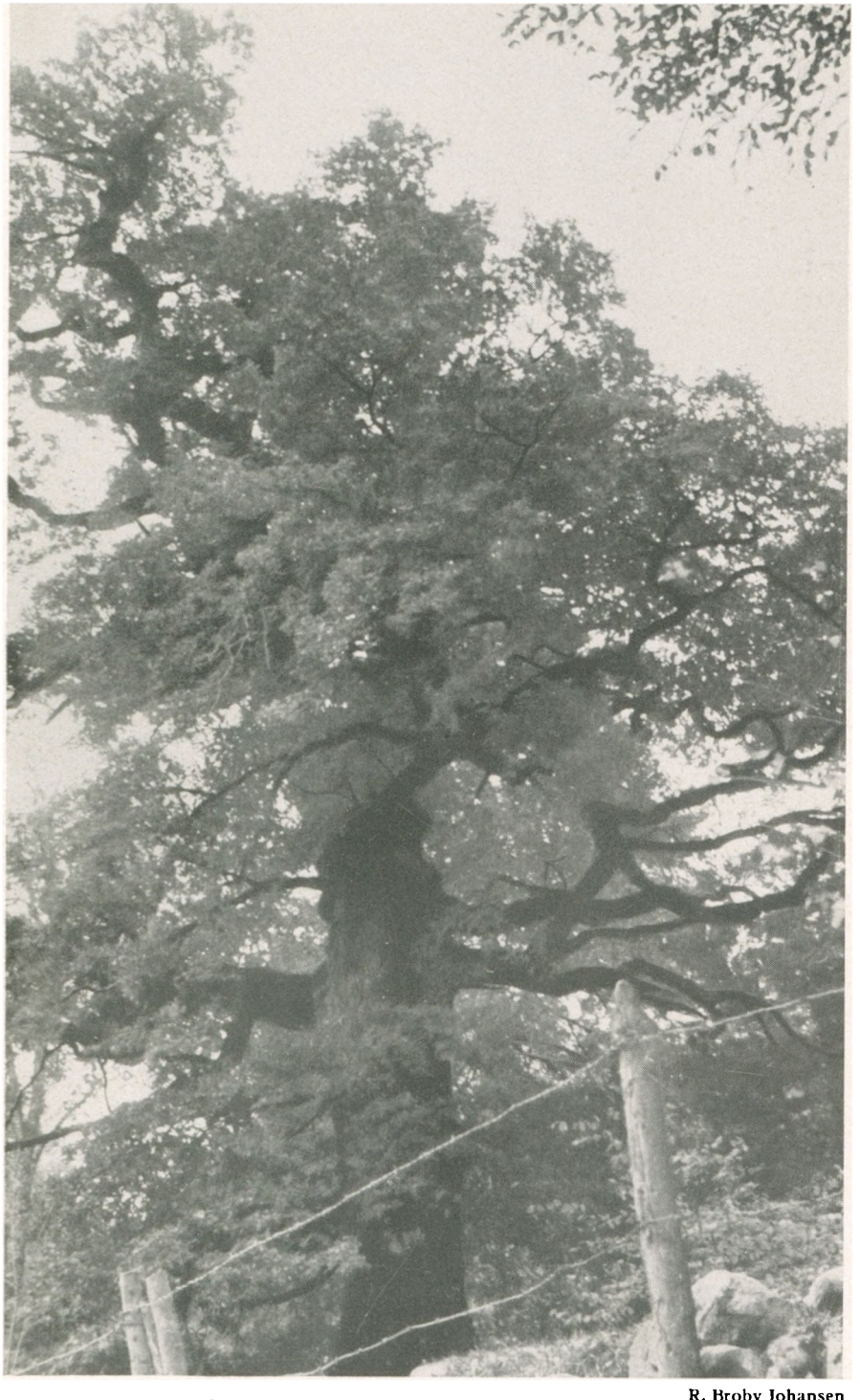

R. Broby Johansen

Niels Ebbesens Eg ved Norringris Voldsted

Om Danemarks Kvide, der lød en Sang
saa sørgelig!
Der var ingen Konge i Danevang,
men Borgerkrig!
Danske var fredløs i Skov og paa Hede.
Herrer vi havde af Himmelens Vrede,
for Tyskerne reves om Danmark!

Niels Ebbesen var sig en Riddersmand
paa Nørreris,
og aldrig forstummer i Hedeland
den Herres Pris!
Han tog af Dage den kullede Greve.
fri vilde han enten dø eller leve,
da Tyskerne reves om Danmark!

Sig hævned de Holster ved Skanderborg,
der faldt vor Helt,
og sjunget der blev om Jyllands Sorg
ved Sund og Bælt:
aldrig hans Minde dog lægges i Mulde,
han stod i Spidsen for Jyderne hulde,
da Tyskerne reves om Danmark.

Grundtvig

Næppe har nogen Enkeltmand paa mere afgørende Vis ændret Danmarks Skæbne end *Niels Ebbesen*, da han dræbte den kullede Greve. Folkevisen og Krønikeskriverne sang hans Lov gennem Aarhundreder, skønt Historien ellers ved lidt nok om den djærve jyske Herremand, hverken kender hans Slægt eller Hjemsted. Men i mere end 300 Aar har Traditionen udpeget Norringris som Resterne af hans befæstede Gaard, og siger Sagnet, til en ældgammel Eg, der endnu knejser paa Stedet, bandt han sin Hest, da han vendte hjem fra Blodnatten i Randers. Den 1. April 1340 er en af de største Mærkedage i Danmarks Historie. Efter den gik det atter fremad mod Rigets Samling.

Nationalmuseet

Vordingborg Ruiner med Gaasetaarnet

Selv om den værste Hindring ved Gerts Død var fjernet, maatte Valdemar Atterdag Fod for Fod vinde sit fædrene Rige tilbage, baade med List og Vold. Kræsen i Valget af sine Midler var han ikke, og ond og troløs kaldte man ham ikke helt med Urette. Men et mere følsomt Gemyt havde næppe formaaet at føre Sejren igennem. Da Landet var næsten befriet, vilde Valdemar sætte Kronen paa Værket ved Erobringen af Visby paa Gulland og dermed gøre sig til Herre over Østersøhandelen. Det bragte ham imidlertid baade Sverrig og den mægtige Hansa paa Halsen, ja til dem sluttede sig endda Holstenerne og de stadig misfornøjede jyske Stormænd. Hvad hjalp det nu, at han havde sat Guldgaasen i Vejrfløjen paa *Gaasetaarnet* for at spotte Hansestæderne, de 77 Gæs, som han kaldte dem. For det mægtige Forbund maatte han vige af Lande, og hele hans Genrejsningsarbejde syntes spildt. Hans Modstandere traf Aftale om Danmarks Deling. Kun ved en ydmygende Udsoning med Stæderne lykkedes det ham atter efter Aars Forløb at komme i Besiddelse af sit Rige.

Nationalmuseet

Aalholm Slot paa Lolland

Typisk for Valdemar Atterdag er den Overenskomst, han i 1366 indgik paa *Aalholm Slot*. Den synes udsprunget af en Træskhed uden Lige. For ved den Lejlighed lovede han at lade være med at støtte sin egen Svigersøn Kong Haakon mod Meklenborgerne i Sverrig, og det tiltrods for at han netop havde sendt ham en Hjælpehær. Til Gengæld skulde han have en lang Række svenske Grænselande samt beholde Skaane, som han nogle Aar før havde erobret fra den svenske Kong Magnus, Haakons Fader, og det skønt han tidligere havde givet ham evigt Skøde paa denne Provins. Men Skaane blev derved reddet for Danmark, og uanset Valdemars Troløshed blev Forbindelsen mellem Haakon og Margrethe Grundlaget for Nordens Forening, idet deres Søn Oluf blev Arving til alle tre Riger. - Skønt ombygget og restaureret er Aalholm det af vore faa bevarede Middelalderslotte, der giver den bedste Forestilling om Datidens Kongeborge, og maaske stod Dele af det gamle Murværk allerede, dengang de to Rævepelse Valdemar og Hertugen af Meklenborg spandt deres Rænker.

Den Snor, som lægges af Strenge tre,
hun brister fuld nœppelige,
det siger Vismand foruden Spe,
om hun lægges lempelige.

Den danske Rimkrønike

Mærkeligt er det at tænke sig, at mens Valdemar Atterdag endnu i sine sidste Aar var paa Vej til at miste sit møjsommeligt samlede Rige, kunde hans Datter Margrethe blot en Snes Aar senere sætte sig til Rette som hele Nordens Fyrstinde og mægtige Frue. Det skyldes naturligvis ikke alene hendes og hendes Raadgiveres politiske Klogskab, ogsaa heldigt sammenfaldende Omstændigheder. Kronet Herskerinde over Norden blev hun dog aldrig, og det var hendes Søstersøn Erik af Pommern som 1397 i Kalmar blev valgt til Konge over alle tre Riger. Ham var det ogsaa, der efter Margrethes Død fuldførte den af hende udkastede Plan til et Birgittinerkloster i *Maribo,* hvoraf nu alene Kirken staar tilbage. Margrethes Gavmildhed mod Kirker og Klostre var i det hele taget stor, naturligt har hun haft særlig Tilknytning til Skt. Brigittas Orden, opdraget som hun var af Stifterindens Datter.

Maribo Domkirke

Jonals Co.

Udsigt mod Skt. Jørgensbjerg i Vester Hanherred

Svend Mikkelsen

Dønningerne af den hussitiske Folkerejsning i Mellemeuropa naaede ogsaa til Danmark. Her gik Bondehærene dog til Kamp i den fordrevne Kong Erik af Pommerns Navn, og ført af hans Partigængere. Skønt hans Kongegerning i den senere Tid har vundet en mildere Bedømmelse, lykkedes den ikke bedre, end at han, led og ked af det hele, lod sit Rige i Stikken og slog sig ned paa Gulland. Det blev hans Efterfølger, Christoffer af Bajerns første Opgave at slaa de oprørske jyske Bønder. Paa *Skt. Jørgensbjerg* i Hanherred havde de forskanset sig bag en Vognborg. Men, som Visen siger: Først saa flyed' de Morsingboer, og saa de Forrædd're af Thy, ene stod ædle Vendelboer og de vilde ikke fly! Bønderne tabte Slaget og maatte ikke alene fremtidig betale fuld Bispetiende, de kom snart til at bære endnu flere Skatter. For den følgende Tid var Unionskampenes Tid, med de første Oldenborgeres i Længden forgæves Forsøg paa at løfte Arven efter Dronning Margrethe. Konger over de tre Riger blev de vel alle, men formaaede i Længden ikke at hævde Herredømmet over det forenede Norden.

Herluf Lykke

Ingslev Kirke paa Fyn

De gamle romanske Kirkers Plan var enkel og usammensat, Skib og Kor uden andre Tilbygninger. Men mod Middelalderens Slutning ændredes Billedet. Vaabenhuse, Kapeller, Sakristier og da fremfor alt de karakteristiske Taarne føjedes til de gamle Gudshuse, alt præget af den nyere gotiske Stil, herhjemme udformet som en djærv Teglstensarkitektur, hvis stærkeste Virkemidler var Gavlenes Kamtakker og talrige Blændinger. Sollysets Spil i de sidste bryder paa udtryksfuld Maade de kompakte Murflader. De gotiske Kirketaarne, røde eller hvidkalkede, synes nu et uundværligt Led i det typiske danske Landskab. Men inde i Kirkerummene har de vekslende Perioders Stil sat deres Præg, saa hver Landsbykirke saa at sige er et lille Museum, hvor alle Tidsaldres Smag og Kunstfølelse er repræsenteret.

Thisted Turistforening

Nordentoft Voldsted i Thy

Skammel, han bor sig nør i Thy,
han er baade rig og kaad,
saa høviske haver han Sønner fem,
de to fores ilde ad.

Ebbe han tjener i Kongens Gaard
baade for Guld og Ære,
hjemme sidder Peder hans Broder,
han lokker hans Hjertenskære.

Fordi træder Ebbe Skammelsøn
saa mangen Sti vild!

Middelalderlig Folkevise

Middelalderkulturens skønneste Blomst er Folkeviserne med deres uforgængelige poetiske Fylde, og med deres Skildringer af Riddertidens Tankeliv og hele Atmosfære. Sande i historisk Forstand er Viserne derimod næppe, selv ikke de, der besynger bestemte Begivenheder og Personer, ligesom de færreste af deres Optrin lader sig stedfæste. Det sidste gælder dog ikke en af de allerbedste, det stolte Kvad om Ebbe Skammelsøn. Han skal have været af Strangesønnernes Æt, og Voldstedet af deres Gaard *Nordentoft* vises endnu i Sjørrind Sogn i Thy. Herfra var det, at Ebbe drog ud til sin Tjeneste i Kongens Gaard, mens »hjemme sad Peder, hans Broder, og lokked' hans Hjertenskære.« Og hertil vendte den strenge Hævner tilbage, »han kom til sin Faders Gaard den første Bryllupsdag.« Silde om den Aften / Rimen han faldt paa / det var da den unge Brud / hun skulde til Senge gaa. – / Fulgte de den unge Brud / alt til det Brudehus / for gaar Ebbe Skammelsøn / han bær for hende Blus. Men da stolten Adelus ikke vil flygte med ham, dræber han baade hende og den svigefulde Broder, ja hugger i Blinde om sig, saa han saarer baade Fader og Moder. »Fordi træder Ebbe Skammelsøn saa mangen Sti vild –«. Storladent og enkelt i Linjerne, som selve Visen, er det Landskab »nør i Thy«, hvor det dystre Kærlighedsdrama blev udspillet.

Sigvart Werner

Østrupgaard paa Vestfyn

Fra Folkevisetiden staar ingen Adelsgaarde tilbage. De færreste har da ogsaa været opført af mere holdbart Materiale, for man maa ikke forestille sig Datidens Herresæder som murfaste Slotte med Taarne og Tinder. Tværtimod har de fleste Bygninger paa dem almindeligt været af Bindingsværk, maaske ikke stort mere anselige end saa mangen nyere Bondegaards. Men flere i Tallet, Fruerstue og Højenloft, hvad de forskellige Huse nu kaldtes. Og saa kunde et enkelt af dem skille sig ud fra de andre, Stenstuen, som Navnet siger, bygget at Mur eller Kamp, et sikkert Tilflugtssted, om Ufred skulde komme paa og Fjender drage til Gaarde. *Østrupgaard* paa Vestfyn giver saa nogenlunde et Billede af en middelalderlig Herregaard, selv om dens Bygninger er af langt senere Oprindelse. Mellem de maleriske Bindingsværksfløje ser man en hvidkalket taarnagtig Bygning, som bringer Folkevisens Stenstue i Erindring.

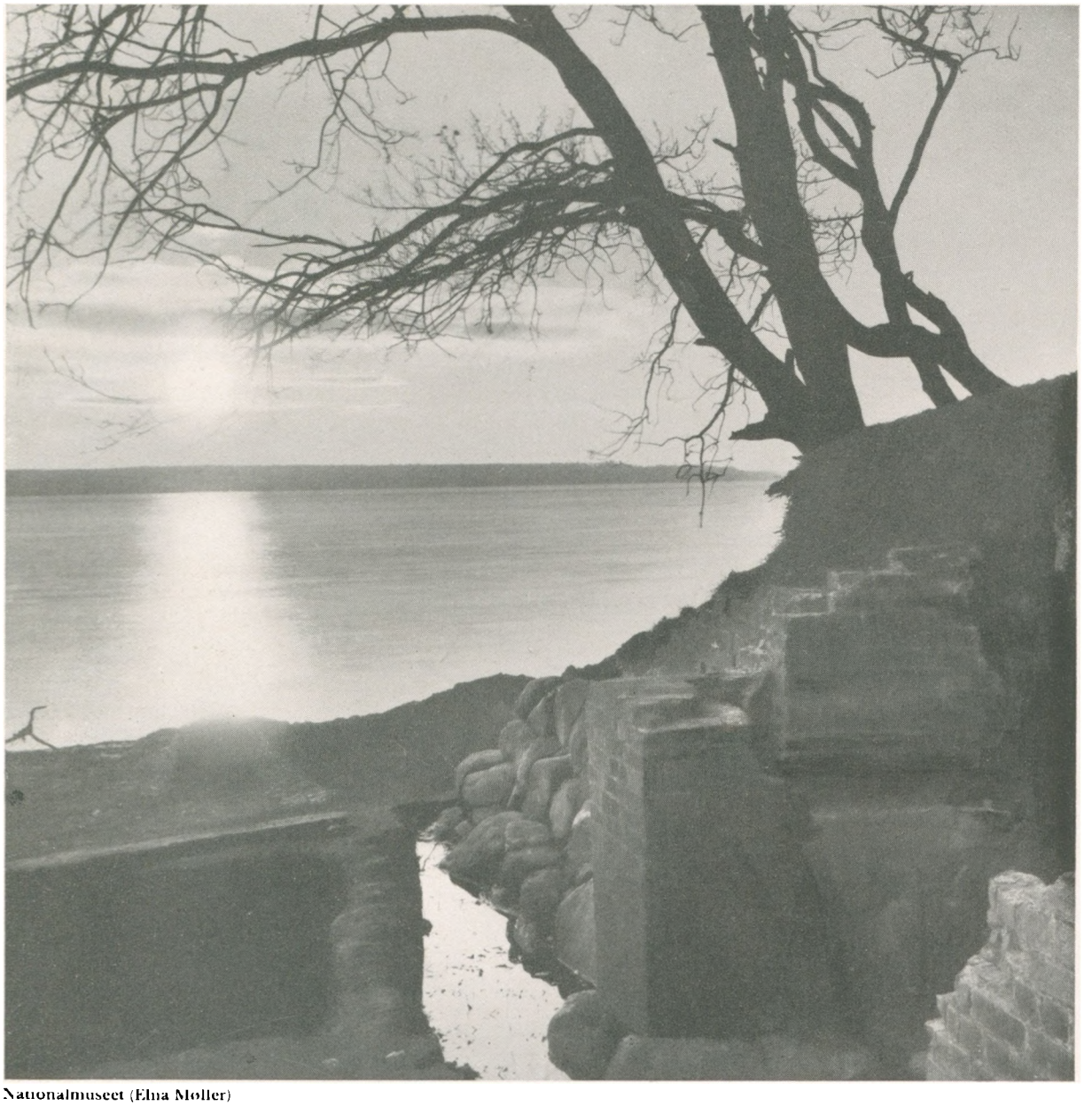

Nationalmuseet (Elna Møller)

Hindsgavl Ruiner ved Lillebælt

Nu sidder Høgen i Egetop
og breder ud med sin Vinge,
de andre smaa Fugle, i Skoven er,
den monne saa jammerlig tvinge!

Folkevise, 16. Aarhundrede

Ingen dansk Konge har næret mere højtflyvende Planer end Christiern II, og faa har haft et dybere Fald. Det skyldtes vel, at han var forud for sin Tid, hans Tanker om at hæve de fortrykte i Samfundet, Bonde og Borger, paa de andre Stænders Bekostning. Men tillige hans eget Sind, somme Tider beslutsomt og brutalt indtil Grusomhed, somme Tider tvivlende og vankelmodigt. Blodbadet i Stockholm satte det sidste Punktum for den nordiske Union, og en Februarnat i Aaret 1523 kulminerede Kongens Tvivlraadighed. Det var da den jyske Adel havde rejst sig, og han ikke vidste, om han skulde byde den Trods med væbnet Magt eller trække sig tilbage til Øerne. En gammel Beretning fortæller, at Christiern II i Vinternattens Mørke lod sig sætte vel de tyve Gange frem og tilbage over Bæltet, fra Jylland til Fyn, uden at kunne beslutte sig til at gaa i Land. Men tilsidst valgte han Fynssiden og dermed Nederlaget. Næste Gang han passerede Bæltet og Kanonerne fra *Hindsgavl* saluterede, var det paa Vej mod det lange Fangenskab paa Sønderborg.

Takket være Landets særlige Beskaffenhed med Bælter og Sunde, de talrige Øer, har Samfærdslen herhjemme altid haft sin specielle Karakter. Langt har man aldrig kunnet rejse i dette Land uden at skulle over Vandet, og Færgefartens Opretholdelse var et vigtigt Anliggende. Naar Bønderne paa Morsø i 1529 rentud nægtede at svare deres Afgifter til baade Konge og Bisp, hvis *Færgen over Sallingsund* ikke kom i Stand, maa det dog vist snarest ses som et Led i Tidens almindelige Skattenægtelser. Stemningen var ophidset. Glemt var nu Christiern IIs tyngende Skattepaalæg, Visen om den gamle Ørn lød over Lande, og hans Agenter og Spejdere virkede allevegne. Der kom 14 af dem til Ribe Marked, fortalte en af dem til en Bonde, han agede med, og den underjordiske Kampagne gjorde sin Virkning. Mange Steder kom det til Bonde-Opløb, Uroligheder, ja det gik saa vidt, at den adelige jyske Landsdommers Frue blev truet paa Livet: Dersom I fanger os ikke den Mand ud, som jer Husbonds Svende har grebet, da skal vi stinge jer paa 20 Spyd og bære jer af By! Hvordan skulde det hele ende, navnlig da den voksende religiøse Uro nærmest synes at nære Tidens Oprørstendenser.

Ved Sallingsund Færgested paa Mors

Chr. Bang

Birkende By

Herluf Lykke

Maaske er det ikke helt korrekt, naar Sangen taler om den lille Plovdreng paa Tave Bondes Ager ved *Birkende By*. Tavsen er snarest Navnet paa en lavadelig Slægt. Ikke desto mindre var Reformationsrøret her som i Tyskland fra først af baade religiøst og socialt præget, demokratisk, den mere jævne Folkeligheds Oprør mod den overmægtige katolske Kirke med dens magtkære Prælater og indviklede mystiske Ceremoniel, den latinske Romermesse. Men ogsaa deri fulgte Hans Tavsen sit store Forbillede Luther, at han med Tiden blev en loyal Fyrstetjener, ikke helt uden Grund, fordi Frederik I tog ham i sin Beskyttelse, efter at den tidligere Munk ligesom Luther havde giftet sig og var traadt aabent frem som Talsmand for den nye Lære. Og trods det Vinden siden en Overgang blæste den modsatte Vej, endte det alligevel med, at Landsbydrengen fra Birkende blev luthersk Biskop i Ribe.

Paa Tave Bondes Ager ved Birkende By,
der gik en lille Plovdreng og sang under Sky;
han messed som Klerken og drev paa treven Hest:
»Gud give, Hans Plovkøring kunde blive Præst!«

Ingemann

Hald Ruiner ved Viborg

Aage Munksgaard

Paa Forhaand skulde man ikke tro, de lutherske Prædikanter vilde kunne hævde sig mod de katolske Bisper, der red med et større Følge af væbnede Svende end Flertallet af Datidens Adelsmænd. Men i Viborg vandt Hans Tavsen allerede i 1525 saa fast en Stilling ved sin Forkyndelse af den rene Lære, at Borgerskabet sluttede op om ham med Vaaben og Værge, engang Bispens Svende vilde hindre ham i at prædike i Graabrødre Kirke. Jeg staar her i en større Herres Tjeneste. Naar jeg har endt den, skal jeg møde hos Bispen, lød Prædikantens uforfærdede Ord. Biskop Jørgen Friis kunde intet stille op og maatte magtesløs se til, da Borgerne med kongelig Tilladelse rev alle 12 Sognekirker ned i selve Stiftsbyen, ja brugte Domkirken til protestantisk Gudstjeneste. Han turde overhovedet ikke vise sig i Viborg, og for at have et sikkert Tilflugtssted byggede han *Hald,* det faste Slot paa en Odde i Søen, omgivet af høje Jordvolde. Og skønt han af Frygt for Almuens Oprør sluttede sig til Christian III, maatte han døje samme Behandling som de andre Bisper, ja sad en Tid lang spærret inde i sit eget Fangetaarn! Det er dettes Ruiner, der stadig staar paa Voldstedet.

Georg Pe

Børglum Kloster

Stygge Krumpen var det Bispenavn, som i Reformationstiden havde den værste Klang. Der var næppe det Overgreb, han ikke fik Skyld for at have udøvet, og i Stedet for at værne Klostrene i sit Stift, som hans Pligt var, generede han deres Beboere paa alle Maader. Han belagde dem med militær Indkvartering, om det saa var i Nonnernes Soverum. Og hans eget Privatliv var til stor Forargelse. Man var nok vant til, at de høje Herrer havde Konkubiner, men han levede paa *Børglum Kloster* sammen med en adelig Frue og tog intet Hensyn til at hendes Husbond Gang paa Gang, baade paa Herredsting og andetsteds krævede hende tilbageleveret! Under Grevefejden krøb han hurtigt »udi Musehul«, nærmere betegnet en Bagerovn, og efter Reformationen hørte han til de Bisper, der blev haardest behandlet. Han sad seks Aar i Fængsel paa Sønderborg Slot og kunde her filosofere over sin Utroskab mod Christiern II, der gemtes indenfor de samme Mure. - Børglum Kloster endte som andre Klostre som privat Herregaard og fik sit nuværende Udseende i det 18. Aarhundrede, da Ejeren, den kendte Arkitekt Laurids Thurah lod det ombygge.

Udsigt mod Syd fra Kirken i Gammel Rye

Jonals Co

Rye eller *Gammel Rye* ved Himmelbjerget, nu en almindelig Landsby, var i den senere Middelalder af en vis Betydning, halv Købstad og navnlig bekendt for sin Kirke, Skt. Sørens Helligdom. Ved en Skæbnens Ironi blev det netop i denne, at man afsagde Dødsdommen over Katolicismen i Danmark. Frederik I's Død havde skabt Kaos og Interregnum. De katolske Prælater og deres Tilhængere vægrede sig ved at tage hans ældste Søn, den luthersksindede Hertug Christian til Konge, og Lybækkerne - Landets gamle Konkurrenter - forsøgte at fiske i rørte Vande. De lokkede med et Forbund til Befrielse af Christiern II, Adelen skulde knægtes og baade København og Malmø have Rang som frie Rigsstæder. Grevens Fejde begyndte, og Lybækkernes Hærfører Christoffer af Oldenborg underlagde sig snart hele Østdanmark. Men de jyske Herremænd holdt sig stejlt, og paa et Møde i Rye Kirke, den 4. Juni 1534, maatte Prælaterne give sig. Hertug Christian blev indkaldt som Konge.

Aadalen ved Svendstrup Kirke

Aalborg Turistforening

En Overgang syntes det, som om den fangne Konges Sag ikke var helt haabløs. Almuen rejste sig ogsaa paa Fyn, og i September 1534 landede en af Christiern IIs gamle Krigere, Skipper Clement, i Vendsyssel. Snart galede den røde Hane over Herregaardene i hele Nordjylland. En Maaned senere stødte Bondehæren sammen med den jyske Adels Opbud ved *Svendstrup*. Overmodige styrtede de veludrustede Ryttere sig mod Bønderne, uden at agte sig for det bløde Jordsmon i Lere Sig. Hestene sank i under deres tunge Byrde. Slaa Bæstet, Manden faar vi vel, var Bøndernes Krigsraab, mens de med Køller og Spyd tærskede løs paa »de Jernben«, og Adelshæren led et fuldstændigt Nederlag. Men snart gik Turen avet om. Efter endnu en Maaneds Forløb rykkede Christian IIIs Feltherre Johan Rantzau med sine Landsknægte i Ilmarsch op gennem Jylland. Bondehærene flygtede, hvor han kom frem, og med Aalborgs Erobring i December var Sejren fuldstændig, Byens Besætning blev slagtet, saa Blodet flød i Gaderne, og Skipperen blev selv taget til Fange. Man slæbte ham fra Fængsel til Fængsel, til han endelig blev henrettet i 1536.

Bønder og Borgere kom sluttelig til kort i Grevefejdens Opgør. Hvad hjalp selv Købstædernes Mure og Porte, da det rigtig blev Alvor? I Foraaret 1535 naaede Hertug Christians Tropper til Fyn, og ved Øxnebjerg vandt Johan Rantzau atter en ny og afgørende Sejr. Assens blev taget med Storm og plyndret, og stort bedre gik det næppe hverken Svendborg eller Faaborg. Skønt den sidste By ved samme Lejlighed skal have mistet sine Fæstningsværker, staar dens *Vesterport* endnu tilbage som et sjældent Levn af vore Byers middelalderlige Forsvarsværker. Bag Bymurene om Landskrone, Malmø og København holdt Borgerne bedre Stand, og det varede noget, inden ogsaa de tre Byer maatte aabne deres Porte, Hovedstaden sidst, den gav sig ikke før Indbyggerne havde maattet æde Hunde og Katte. Byen fik alligevel pæne Fredsvilkaar, og ikke 14 Dage efter Overgivelsen saa Københavnerne de katolske Bisper blive taget ved Hovedet. Reformationen var en Kendsgerning. Forsaavidt gik Borgerskabets Ønsker i Opfyldelse. Kirkeforandringen virkede bare ikke i demokratisk Retning, og Kongen tog den største Fordel. Alt Kirkens Jordegods blev konfiskeret og lagt under Kronen.

Vesterport i Faaborg

Mogens Lebech

Rygaard paa Østfyn

Sigvart Werner

Herregaarde overalt i Landet blev plyndret og brændt under Grevens Fejde. Ogsaa det fynske *Rygaard* havde haft ubudne Gæster, og man kunde tænke sig, det var Anledningen til, at det ældste, det store, nordlige Hus paa Gaarden blev bygget. I hvert Fald er det en fuldgyldig Repræsentant for en bestemt Række Adelsborge, opført i det 16. Aarhundrede, alle under Indflydelse af de høstede Erfaringer. Hver for sig var de indrettet efter alle Datidens Befæstningsregler. Havde Fjenden forceret den brede Voldgrav under Ilden fra de gabende Skydehuller i Vægtergangen, øverst oppe under Tagskægget, og var kommet i Dækning helt inde under Muren, saa kunde man fra skraat nedadrettede Skoldehuller overhælde ham med kogende Vand eller sydende Tjære. Hvert Skridt til Gaardens Indre skulde købes dyrt. Nu staar disse Adelsborge som en Række romantiske Fortidsminder, »en stensat Digtning«, som Troels-Lund kaldte dem, men i deres Tid var de Børn af den mest nøgterne Realitetssans. De er alle rejst som Privatfæstninger, bestemt til at beskytte deres Beboere, de ærlige og velbyrdige Herrer og Fruer, om en oprørsk Almuehob skulde vise sig for Porten.

Kronborg

Chr. Larsen

Ung og krigslysten blev Frederik II Konge. Endnu inden sin Kroning havde han med sine hertugelige Brødre erobret Ditmarsken, og siden førte han den nordiske Syvaarskrig mod Sverrig. Men Rigets Finanser kom herved i haabløs Uorden, og den fordrevne Peder Oxe maatte kaldes hjem for at redde Situationen. Han gjorde det blandt andet ved at forhøje Øresundstolden, der siden Erik af Pommerns Dage havde været betalt af hvert Skib, der gik gennem Sundet. Med Herredømmet over dette havde Danmark dengang ogsaa Nøglerne til Østersøen i sin Haand, og Kong Frederik ønskede at skabe et glimrende Symbol paa denne Magtstilling. Erik af Pommerns middelalderlige Krogen Slot blev indkapslet i det nye *Kronborg*, en pragtfuld Renæssancebygning, rigt prydet ude og inde. Og tillige, hvad der nu lyder mærkeligere, efter Datidens Begreber en stærk Fæstning, hvis truende Kanongab skulde beherske Indløbet til Sundet.

Jensens Fotohandel, Skørping

Kronvildt i Rold Skov

Jagten var fra gammel Tid Kongernes bedste Adspredelse, og den kongelige Jæger fremfor alle var Frederik II. Om han nu paa den hidsende Jagt mellem Drikkelagene søgte at glemme sin Sorg over den tabte Ungdomskærlighed, Adelsjomfruen Anna Hardenberg? - Ikke mindst af Hensyn til de øgede Jagtmuligheder var det, at Ejendomsforholdene i Landets forskellige Egne under Frederik II omkalfatredes i hidtil ukendt Omfang. Adelen maatte mere eller mindre frivilligt gaa med til utallige Mageskifter med Kronen, og de store sammenhængende Statsgodser skabtes, tillige udstrakte Jagtdistrikter, hvor Kongen af Hjertens Lyst kunde pleje sin Lidenskab. Jagten var dog andet og mere end en fyrstelig Fornøjelse, ogsaa en Indtægtskilde af Betydning. Det nedlagte Vildt blev saltet til Brug i den omfattende kongelige Husholdning. Nogle af disse Kgl. Majestæts Vildtbaner forblev i Statens Eje langt ned i Tiden, andre maatte afhændes efter Svenskekrigene, deriblandt Skovene ved Randers, ogsaa Rold Bys, som havde været i Kronens Besiddelse siden Valdemar Sejrs Dage. Men i *Rold Skov* staar stadig Kronvildt af den gamle danske Urstamme.

Ved I, hvorfor vi hedder Herremænd, hvorfor vi bærer gyldne Kæder og har Jordegods og vil være yppermere og højere agtet end andre? Derfor har vi den Ære fremfor andre, at naar vor Konning og Herre, Land og Rige har det behov, da skal vi Rigets Fjender afværge, beskytte og beskærme med Magt og al Formue vort Fædrenerige, at vore Undersaatter maa bo i Fred og Rolighed. Ja, vil vi have det søde, maa vi og have det sure.

Det var Herluf Trolles Svar, da man advarede ham mod Krigens Farer. Saaledes talte en Adelsmand af den gamle Skole, indforstaaet med Pligter saavel som Rettigheder, en af disse djærve Skikkelser fra det 16. Aarhundrede, som ikke uden Grund afbildes i fuld Rustning paa deres Ligsten. Og Herluf Trolle maatte virkelig betale for sin Overbevisning med sit Liv. Han blev dødelig saaret i Syvaarskrigen. Eftertiden mindes ham baade som Søkriger og Stifter af *Herlufsholm Skole*. Han oprettede den af det gamle Skovkloster ved Næstved, som han i Mageskifternes Tid havde tilbyttet sig - Kirken udgør stadig fjerde Fløj af Borggaarden - og Enken Birgitte Gøje vaagede nidkært over, at Fundatsen blev opfyldt mod godsgriske Slægtninges Protest. Den Dag i Dag nyder det danske Samfund godt af Ægtefællernes Gave.

Herlufsholm ved Næstved

Mogens Lebech

Chr. Bang

Christian IVs Sten ved Frederiksborg

Faa danske Kongers Privatliv er uden Pletter, naturligvis heller ikke den blodrige Christian IVs. Men det var ikke ham selv, der satte dem allesammen, hvis man kan tro ham paa hans Ord. Med brutal Aabenhjertighed har han i talrige Breve afsløret sin egen ulykkelige Ægteskabshistorie. Efter at Kirsten Munk - den unge Adelsdame, han ægtede efter sin Dronnings Død - havde født ham »ti smukke Børn«, blev hun ham utro med den unge Rhingreve, en Tysker i Kongens Tjeneste. Det paastod i det mindste Christian IV, og forøvrigt er der næppe den Ting, han ikke beskyldte den fordums elskede for, lige fra Spionage til Giftmord. Er hans naive Aabenmundethed mærkværdig, saa er det dog endnu mere mærkeligt, at han har rejst et veritabelt Monument over sin tabte Ægteskabslykke. Den store Sten med hans Navnetræk og et udhugget Sæde, som ligger i Indelukket ved Frederiksborg, lod han lægge en Morgen tidlig »til en evig Gedächtnis«, fordi Fru Kirsten Aftenen før havde lukket sin Sovekammerdør for ham! Mon der i Verden findes et mere ejendommeligt Mindesmærke? Ægteskabet med Kirsten Munk forbitrede ikke blot de sidste tyve, i det hele taget brydsomme Aar af Christian IVs Liv, det havde ogsaa Følger for Landet. Christian IVs Idé, at skabe et Svigersønneparti til sin egen Støtte, vendte sig efter Bruddet med Fru Kirsten imod ham selv.

Frederiksborgmuseet (H. Rathsack)

Frederiksborg Slot

Frederik den Anden, god og from, Hans Naade gjorde det Bytte, At Hillerødsholm under Kronen kom, Og Herluf til Skovkloster flytte'! Saaledes fortæller Indskriften paa *Frederiksborg*. det ny Slot, som Christian IV lod bygge, mens Frederik II havde slaaet sig til Taals med at bøde paa Herluf Trolles gamle Gaard. Og dermed satte Sønnen unægtelig Kronen paa Faderens Værk. Hans Frederiksborg søger sin Lige, ogsaa hvad Beliggenheden angaar, den ideelle i Datiden, ved den blanke Sø midt i Skoven - den kongelige Vildtbane - helt igennem det rette Forum for en fyrstelig Optræden. Naar Christian IVs Navn nutildags er omgivet med en vis Festivitas, skyldes det jo navnlig hans mange prægtige Bygninger, ikke mindst i Hovedstaden. Men han byggede ikke alene Slotte og Kirker, han var ogsaa Bygrundlægger i større Stil, man har kaldt ham Københavns anden Grundlægger, og mange selvstændige Købstadanlæg skyldes ham, baade inden og udenfor Landets nuværende Grænser: Christianshavn, Christianstad, Christianopel, Christiania, Christianssand og Glückstadt - for at nævne dem paa Række. Og han søgte at fremme deres Opblomstring ved Reformer af Styrelsen, ved Handelsmonopoler og Fabrikanlæg.

Gudsø Vig ved Kolding Fjord

Mogens Lebech

Eet Byanlæg, en Fæstning, paa Forhaand døbt med det pompøse Navn Jyllandsby, naaede Christian IV aldrig at fuldføre, maaske det vigtigste af dem alle. For efter hans ulyksalige Deltagelse i Trediveaarskrigen, efter Nederlaget ved Lutter am Barenberg, var Wallensteins Horder uhindret draget plyndrende op gennem Jylland. Der manglede et Støttepunkt paa den jyske Kyst, hvorfra Fjenden kunde tages i Flanken, Man planlagde ogsaa et saadant Anlæg ved *Gudsø Vig*, straks efter Freden, og skønt Kongen som sædvanlig havde gjort sig klogere end de Sagkyndige og valgt et helt umuligt Sted paa den modsatte Bred, naaede man her saa vidt som til at afstikke Pladsen for den ny By, hvortil Indbyggerne i Vejle eller Kolding skulde flyttes! Hvorefter man helt forlod denne Plan og byggede en Skanse ved Snoghøj, netop et Sted, som Kongen ogsaa før med megen Spot havde vraget! Men Skansen viste sig helt utilstrækkelig, da Arvefjenden, Svensken, i 1643 for første Gang kom sydfra. Torstensson med sine Tropper i fuld Træning fra Tysklands Slagmarker rendte omgaaende det danske Forsvar over Ende, og Jylland var atter i Fjendevold. Kun den danske Flaade hindrede Fjenden i at gaa over til Øerne.

Kunde man i Dag tænke sig *Roskilde Domkirke* uden de slanke Taarnspir? Og dog er de først sat op af Christian IV, der ogsaa byggede sit eget Gravkapel, nu prydet med Marstrands Vægmaleri af den saarede Konge paa »Trefoldigheden«. Det er vel den Begivenhed i Fædrelandshistorien, der staar mest levende for alle Danske, og Helteglorien vil altid kranse Kongens graanede Hoved. Men hvad hjalp det, at Christian IV var djærv og uforsagt i Farens Stund, at han ikke sparede sin egen kongelige Person, naar han selv havde bragt Land og Rige i Ulykke? Politisk Klogskab besad han kun i ringe Grad, han lod sig næsten udelukkende lede af sin Skinsyge mod Sverrig. Den havde bragt ham ind i Trediveaarskrigen, fordi han frygtede, at Gustav Adolf ellers skulde tage Førerskabet for Protestanterne i Tyskland - hvad han jo alligevel gjorde - og den bragte ham siden Svenskerne selv paa Halsen i Torstenssonsfejden. Det sidste var det værste. Det kostede Tabet af Gulland, Øsel, Herjedalen og Jemteland, vel nok svenske og norske Provinser, men et daarligt Varsel. Sønderlemmelsen af det danske Rige var begyndt og Sverrigs Lykkestjerne i Stigen. Det var en træt og nedbrudt gammel Konge, der lukkede sine Øjne i 1648.

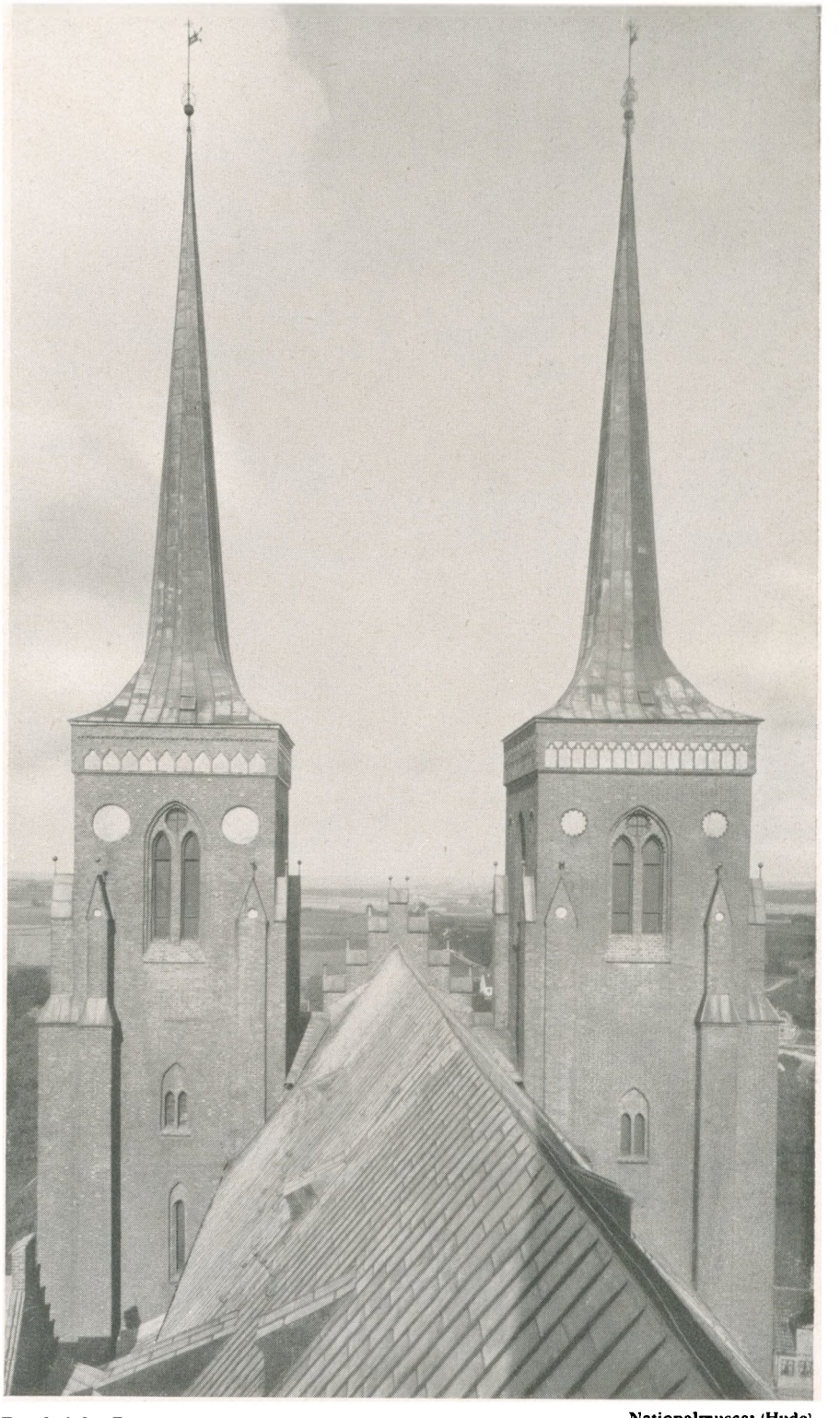

Roskilde Domkirke

Nationalmuseet (Hude)

Løvenborg ved Holbæk

Jonals Co

Man skulde ikke tro, at Herregaardene fra første Halvdel af det 17. Aarhundrede var bygget i »Adelsvældens sidste Dage«. De bærer langtfra Præg af Forfald, er snarere baade større og flottere end dem fra det foregaaende Aarhundrede. Blot har de mistet Fæstningspræget, og de brede Voldgrave skulde ikke saa meget værne Gaardene som symbolisere det uoverstigelige Skel mellem Fri og Ufri, et Skel, som i Længden betød Adelens Uddøen, naar den ikke som i ældre Tid tilførtes frisk Blod. Et Svaghedstegn var det ogsaa, at Herremændene ikke mere var forrest i Kampen for Land og Rige. De var nu først og fremmest Godsejere, og dermed var Baggrunden for deres priviligerede Stilling borte. Der var ikke mere nogensomhelst Rimelighed i, at Adelen besad Halvdelen af Landets Jord med store Skattelempelser og stor - Gæld! De levede over Evne, mens Bønderne maatte trælle paa Hovmarken, Borgerstanden saa ondt til deres Handelsprivilegier, og Kongerne klagede over deres manglende Samfundssind. Tiden modnedes til en ny Statsomvæltning, Enevældens Indførelse.

Jungshoved Slotsbanke i Sydsjælland

Mogens Lebech

Et Vildnis af Græs og Buske dækker nu den store *Jungshoved Slotsbanke* og Ruinerne af den gamle Kongeborg. Men til Slottet og Egnen knyttes Beretningerne om Gøngehøvdingens Bedrifter under Svenskekrigen 1657-59. Lad nu være den gamle Kaptajn ikke var slet saa romantisk en Skikkelse, som Carit Etlar har gjort ham til, saa er det vist, at han og andre Snaphaner efter Evne gjorde deres for at genere de fjendtlige Okkupationstropper og som irregulære Krigere risikerede at komme til at klæde baade Stejle og Hjul. Sammen med andre Frihedskæmpere, som dem, der forgæves prøvede paa at generobre Kronborg, og Bornholmerne, der med Held vandt deres Ø tilbage for den danske Krone, hævdede de Nationens Ære. Mens Herremændene spottende kaldtes Haremænd, fordi de ved Svenskens Komme flygtede over Hals og Hoved og kun tænkte paa at bringe deres egen dyrebare Person i Sikkerhed.

Mogens Lebech

Christianshavns Vold

Siden København blev Landets Hovedstad, har den naturligvis været Skueplads for mange vigtige Forhandlinger og Begivenheder. Og selve Københavns Borgerskab afgjorde navnlig ved een bestemt Lejlighed ikke blot deres Bys, men ogsaa hele Landets Skæbne. Nemlig da de værgede Københavns Volde mod Carl Gustavs sejrsvante Tropper. I første Omgang havde man ladet sig skræmme og sluttet den sørgelige Roskildefred, men da Svenskekongen troløs brød sit givne Ord og Løfte og overfaldt Landet igen, varslede de brændende Forstæder ham, at han vilde møde tapper Modstand. Hovedstadens Befolkning havde sluttet op om Kongen, der vilde dø i sin Rede. I det endelige Stormløb Natten mellem den 10. og 11. Februar 1659 hentede Fjenden sig da ogsaa kun braadne Pander. Maaske var der lidt Egoisme med i Spillet fra Borgernes Side, de havde faaet Løfte om ny forbedrede Privilegier og stod følgelig trofast paa Frederik IIIs Side, da han efter Freden gennemførte sit Statskup og tog Enevoldsmagten. - I en Del af *Christianshavns Vold* er Kærnen de lavere Jordvolde, som Svensken i 1659 løb Storm imod over den frosne Voldgrav.

Niels Juel gav Agt paa Stormens Brag:
Nu er det Tid!
Han hejsede det røde Flag
Og slog paa Fjenden Slag i Slag.
Da skreg de højt blandt Stormens Brag:
Nu er det Tid!
Fly, skreg de, hver som ved et Skjul!
Hvo kan bestaa for Danmarks Juel
i Strid?

Johannes Ewald

Sigvart Werner

Christiansø

Straks fra sin Tronbestigelse var Christian V besat af Tanken om en Revanchekamp mod Sverrig, og det lykkedes ikke Griffenfeld at afværge den lidet heldige skaanske Krig. Han var styrtet, Statsfange i Kastellet, da Christian V foretog sin Invasion i Skaane. Det hjalp imidlertid ikke, at Danskfølelsen i de tabte Landsdele vaagnede, saa Befolkningen greb til Vaaben, eller at Christian V selv med Sværdet i Haand kæmpede i Spidsen for sine Tropper. For Sverrigs Forbundsfælle var Ludvig XIVs mægtige Frankrig, der ved Fredsforhandlingerne krævede, at Danmark skulde rømme alle erobrede Stæder og Provinser. Forsaavidt nyttede det heller intet, at Niels Juel vandt sine Sejre til Søs, deriblandt den berømte i Køge Bugt. De viste dog, at Flaaden var vort vigtigste Værn, og da Situationen efter Freden stadig var spændt, arbejdede Niels Juel med Iver paa at forbedre vor Sømagt. Et Led i disse Bestræbelser var Anlægget af Fæstningen *Christiansø* paa Ertholmene ved Bornholm, et nyt Støttepunkt i Østersøen paa de øde Klippeøer, som man havde frygtet, Svenskerne ellers vilde bemægtige sig.

Herluf Lykke

Tinghulen ved Knebel paa Mols

Enevælden havde med det samme foraarsaget en Omlægning af hele Statsstyrelsen, Centraladministrationen saavel som den lokale. Et nyt Beskatningsgrundlag havde man ogsaa søgt at fremskaffe i Landets første fuldstændige Matrikel, men i Christian Vs Tid blev Landmaalingsmatriklen af 1688 til, saa Skatterne fremtidig kunde paalignes efter en virkelig Bonitering. Og som Christian Vs Danske Lov blev det Retsgrundlag, som Landets Domstole har arbejdet paa næsten indtil vore Dage, dannedes i hans Tid de Retskredse, som først vor Tid har set ændret. Fra ældgammel Tid havde Folket holdt Ting og Rettergang under aaben Himmel, og hvert Herred var en særskilt Retskreds. Enevælden ønskede en Forenkling ogsaa i denne Forbindelse. Herrederne blev sammenlagt to og to eller flere, og man flyttede indendørs i nybyggede Tinghuse, forlod de gamle Tingsteder, hvor man i Aarhundreder havde plejet Retten i fri Luft paa Mark eller i Hede. Kun Stednavnene, som *Tinghulen* paa Mols, fortæller nu, hvor Herredstingene laa.

Under Enevælden lykkedes det ikke den gamle danske Adel at bevare de Herresæder, som den alene før havde haft Retten til at besidde. Det betød derimod ikke, at de privilegerede Godser forsvandt. Tværtimod, borgerlige Herremænd ejede større Jordegodser end mangen Adelig i ældre Tid, for slet ikke at tale om den nye Adels Besiddelser, Grevskaberne og Baronierne, der i Udstrækning overgik alt, hvad man hidtil havde set samlet af Jordegods paa Enkeltmænds Hænder. Bygningerne paa de nye Godser havde helt anden Karakter end de gamle Slotte, de var nu statelige, velindrettede Palæer, præget af de ny Stilarter Barok og Rokoko. *Ledreborg,* der som Bygværk er vort fornemste Eksempel paa et Herresæde i Højbarok, blev fra 1750 Midtpunktet i et Grevskab. Den milelange Allé fra Landevejen op til Gaarden - som ses foran paa Billedet fra Lejre - giver en Forestilling om Godsets Størrelse. Og Ledreborgs Bygninger med Haven, rekonstrueret i den oprindelige franske Stil, er det bedste Eksempel paa det 18. Aarhundredes Herregaardsideal.

Chr. Bang

Ledreborg ved Roskilde

Chr. Bang

Karlskilden i Enrums Have ved Vedbæk

Aaret efter han var kommet paa Tronen, i Marts 1700, rykkede Frederik IV ind i de gottorpske Lande, idet han stolede paa, at den danske Flaade vilde kunne beskytte København. Men Hertugen havde Koalitionen Sverrig-Holland-England i Ryggen. Det lykkedes de tre Magters Flaader at forene sig i Sundet, saa de blev den danske Sømagt overlegen og kunde bombardere Hovedstaden, skønt uden større Virkning. Værre var det, at den unge Karl XII gjorde Landgang ved Tipperup Mølle Nord for Humlebæk, med sin Hær rykkede frem mod København, og kun ugerne fortrak efter at Frederik IV ilsomst havde sluttet Fred i Travendal. Men i Haven ved *Enrum,* Lystgaarden, hvor Svenskekongen havde haft sit Kvarter, lod en senere Ejer rejse en Mindesøjle ved den Kilde, hvor Karl XII daglig var kommet for at drikke. Et Udslag af Tidens Hang til at rejse Monumenter over hvad som helst, i dette Tilfælde forenet med et lidt utidigt Fyrstesnobberi.

Fredensborg

C. Th. Sørensen

Vor anden Deltagelse i den store nordiske Krig var mere langvarig og heldigere, skønt Krigslykken som sædvanlig vekslede. Det var i disse Krigsaar, 1709-20, at Tordenskjold udførte sine eventyrlige Bedrifter og Zar Peter den Store med sin Hær kom til København for at deltage i et Angreb paa Skaane. Hvad imidlertid ikke blev til noget paa Grund af hans og Frederik IVs gensidige Mistænksomhed. Fredsresultatet blev ikke det ønskede, at Sverrig blev »indskrænket til dets egne Grænser«, men een Ting af Betydning opnaaedes. Den gottorpske Hertug havde under Krigen aabnet Fæstningen Tønning for de svenske Styrker, hvorfor hans Del af Slesvig var blevet inddraget under den danske Krone. Nu stadfæstede de mæglende Magter, England og Frankrig, dette. Og til Minde om Fredsslutningen gav Frederik IV det Slot, han i Aarene 1720-25 lod bygge ved Esrom Sø, Navnet *Fredensborg*.

Statens pædagog. Studiesaml.

Rytterskole i Lille-Heddinge paa Stevns

At Frederik IVs sidste Aar var viet Fredens nyttige Arbejde, kunde ikke redde Landets slette økonomiske Status. Navnlig var det daarlige Landbrugstider, takket være den Told, som Nederlænderne havde lagt paa Importen af danske Stude, saa en af vore vigtigste Næringsveje næsten blev ødelagt. Det var onde Aaringer baade for Godsejerne og deres Bønder. Frederik IVs Interesse for Bondestandens Opkomst havde i hans første Aar givet sig Udslag i Vornedskabets Ophævelse. Den var iøvrigt nok saa meget dikteret af hans Bestræbelser paa at skabe en brugbar Landmilits, og naar han siden gjorde det første Skridt til en forbedret Almueundervisning, skyldes det sikkert Biskop Hersleb. Nok saa betydeligt et Æresminde som Fredensborg Slot bliver ikke destomindre de 240 *Rytterskoler,* som Kongen lod bygge rundt om paa Kronens Godser, og af hvilke enkelte, som den i Lille-Heddinge, staar endnu i omtrent uforandret Skikkelse, ja har været brugt til Skolehus endnu i Mands Minde. Over Indgangsdøren sidder stadig Stenen med den kendte Indskrift, som utallige Landsbybørn har stavet sig igennem.

Herrnhuternes Kirkegaard i Christiansfeld

Jonals Co.

Den ny Kristendomsopfattelse, Pietismen, havde allerede paavirket Frederik IV i hans sidste Aar. Det havde ført til den strenge Sabbatsforordning og til det i Længden mere positive Missionsarbejde paa Grønland, hvorved Besiddelsen af denne store Ø sikredes os Under Christian VI fik det religiøse Sortsyn større Magt, og hans Regeringsperiode er for Eftertiden kommet til at staa som en mørk, sur og kedsommelig Tid, der lagde et utaaleligt Tryk paa enhver Udfoldelse af sund og naturlig Livsglæde. Givet er det ogsaa, at Hykleriet florerede, og at de strenge Lovbestemmelser næppe skulde befordre det fromme Trosliv, som var Pietismens Formaal. Da Staten straks knæsatte Bevægelsen, blev der hertillands ikke i større Udstrækning Tale om Sektdannelse. Alene Herrnhuterne vandt en Del Fremgang, skønt det først var efter Christian VIs Død, at Brødremenighedens By *Christiansfeld* blev anlagt som Filial af dette Trossamfund. Og forøvrigt var det nok saa meget Interessen for den Fabriksvirksomhed, der fra først af var knyttet til Menighedslivet, som gav Stødet til Flækkens Anlæg.

Sv. Türck

Eremitagen i Jægersborg Dyrehave

I en mærkelig Modsætning til Christian VIs og hans Dronnings strenge religiøse Indstilling staar deres Hang til Pragtbyggeri, en noget verdslig Maade at understrege Kronens ophøjede Majestæt paa. Med Pietet havde Frederik IV nøjedes med en Ombygning af det middelalderlige, efterhaanden helt utidssvarende Københavns Slot. Han vilde ikke helt ødelægge den gamle Rede, hvor hans Forfædre havde holdt til i saa mange Generationer. Christian VI havde ikke slige Hæmninger. Det minderige Slot maatte vige for det ødselt udstyrede Rokokoslot Christiansborg, der kostede lige saa meget som alt Sjællands Hartkorn var værd. Og Dronning Sofie Magdalene byggede sit overdaadige Hørsholm. Mens begge disse Pragtslotte er forsvundet, staar Thuras lille Mesterværk, det yndige Jagtslot *Eremitagen*, stadig som et Vidnesbyrd om Christian VIs Byggeiver. Det blev opført til Afløsning af en ældre Eremitage, som Christian V i sin Tid lod bygge, da han havde jævnet Landsbyen Stokkerup med Jorden og lagt dens Marker til sin ny Dyrehave.

I Rytterstatuen paa *Amalienborg Plads* har man det mest ophøjede Billede af Enevoldsherskeren i al sin Magt og Glans. Skade blot, den er rejst til Ære for en af vore mest uduelige enevældige Konger. Skønt saa afholdt var Frederik V blevet i sine første Regeringsaar, at han aldrig mistede sin Popularitet, heller ikke da den »ejegode Frederik« sluttelig var helt ødelagt af Alkohol og Erotik. Og da en Række fremragende Statsmænd stod for Styret herhjemme, nød hans Regering ovenikøbet stort Ry i Datidens Europa. Tiderne var ellers sløje nok og Landboreformerne kun i deres Vorden. Mere interesserede man sig for at opelske Handel og Industri ved merkantilistisk Beskyttelseslovgivning. Asiatisk Kompagni indtjente virkelig kæmpemæssige Summer, saa det var ikke helt uretfærdigt, man paatvang det Udgifterne til den kostbare Rytterstatue. Den rejstes i Frederiksstaden, den helt ny Bydel, som blev anlagt ved Oldenborgernes 300-Aars Jubilæum, en Bydel, der var tænkt som et blomstrende Handels- og Havnekvarter, men som takket være de strenge kunstneriske Krav, man stillede til Bebyggelsen, endte som et aristokratisk Beboelseskvarter. - Til Kongebolig blev de fire Palæer paa Amalienborg først købt efter Christiansborgs Brand 1794.

Amalienborg med Frederik Vs Rytterstatue

Jonals Co.

Chr. Bang

Mathildevejen fra Frydenlund til Hørsholm.

Mathildevejen i den grønne Maj under det lysende Bladhang drager ikke netop Tanken mod Hofliv og Skandale. Og dog havde den fra først af nær Tilknytning til begge Begreber, den er et direkte Resultat af Struensees og Caroline Mathildes brødefulde Elskov. Vejen blev anlagt i lige Linie mellem Frydenlund og Hørsholm, Parrets Yndlingsslotte. Det var en af de faa af Diktatorens Foranstaltninger, som ikke blev gjort til intet efter hans Fald. En Del af dem var ellers fornuftige nok, som Afskaffelse af Censur og Tortur, blot havde han slet ikke forstaaet at fare med Lempe, at tage det danske Folk. Efter hans, den Fremmedes, Tyskerens Pibe skulde alle danse. Man skumlede over hans Opdragelse af Kronprinsen efter moderne Rousseauske Principper, over hans Behandling af den sindssyge Christian VII, og fremfor alt var hans Færd med Dronningen naturligvis det store Forargelsens Tegn, som sluttelig bragte ham paa Skafottet. Hadet slog imod ham fra alle Sider, der var ingen Naade at finde, da hans eneste Støtte, den gale Konge, havde sat sit Navn under Arrestordren. Dommen over Struensee og Brandt blev eksekveret i hele dens middelalderlige Gru. Saa vidt bragte en moderne og human Indstilling den tyske Læge, den oplyste Enevældes mest typiske Repræsentant i Danmark. Han kom aldrig til at opleve Majdagen paa Mathildevejen med sin Dronning. Da Bøgen i 1772 sprang ud, laa hans sørgelige jordiske Rester paa Vesterfælleds Stejler.

Bystævne i Davinde paa Fyn

Herluf Lykke

I de sidste Aaringer inden 1800, da Europa rystedes ved de blodige Hændelser i Frankrig, blev der i Danmark paa fredelig Vis gennemført Reformer, der rakte langt videre end de franske. Og Ophavsmanden var Frederik, Kongens Søn og Folkets Ven, der havde taget Styret efter Guldberg i 1784. Det var fremfor alt Bondefrigørelsens, Landboreformernes store Tid. Lovgivningen afskaffede de vilkaarlige Straffemidler, Træhest og Hundehul, og Stavnsbaandet blev ophævet. Fra den Tid skiftede det danske Kulturlandskab fuldstændig Karakter med Opløsningen af det gamle Landsbyfællesskab, i Fortiden en nyttig Driftsform, som man nu ansaa for absolut skadelig. Ved Udskiftningen blev Markfælliget opløst og ved Udflytninger ændredes det tilvante Bebyggelsesbillede. Gaarde og Huse ligger siden da spredt ud over Markerne. Det kneb rigtignok for Bønderne at opgive deres gamle Boliger inde i Landsbyen, hvor de trods alt Kævl og Nabostrid havde hygget sig med hinanden og med Oldermanden i Spidsen paa *Bystævnet* ordnet Byens Sager. Ogsaa Udparcelleringen begyndte dengang, og den Bevægelse er som bekendt i stigende Tempo fortsat til vore Dage.

Udsigt mod Sjællands Odde

Louis Hertz

Som neutrale Lande i Almindelighed drog Danmark stor Fordel af Krigene i det 18. Aarhundredes sidste Tiaar. Det var »den florissante Tid«, den glimrende Handelsperiode. Selv Krigen med England i 1801 var kun et kortvarigt Intermezzo, der ikke brød den heldige Udvikling. Men saa fulgte 1807! England, der ikke stolede paa vor Neutralitet, tværtimod troede, at vor Flaade skulde hjælpe Napoleon til en Invasion paa de britiske Øer, forlangte alle danske Orlogsskibe udleveret til Forvaring, saa længe Krigen stod paa. Da Kravet blev afslaaet, fulgte det skaanselsløse Bombardement paa København, hvorefter hele Flaaden blev taget som Krigsbytte. Og Linjeskibet »Prins Christian Frederik«, som havde været paa Togt i Norge, ramtes allerede næste Aar af sin Skæbne ved *Sjællands Odde*. »De Snekker mødtes i Kvæld paa Hav, og Luften begyndte at gløde«. Som den første danske Officer faldt Willemoes, den unge Helt fra 2. April, og som sønderskudt Vrag maatte Linjeskibet tilsidst stryge Flaget for de overlegne engelske Stridskræfter. Hermed blev der endegyldigt sat Punktum for vor Stilling som Flaademagt af Betydning, og kun med smaa Kanonbaade kunde vi i de følgende Krigsaar gøre Fjenden nogen Skade under hans Blokade af de danske Farvande.

Indtil Kæmpetaarnet for faa Aar siden blev genopbygget, stod *Koldinghus Ruin* som et sørgeligt Minde fra Ulykkestiden først i det 19. Aarhundrede. Branden 1808 blev det eneste Resultat af de spanske Hjælpetroppers Besøg i Danmark, og vor Alliance med Napoleon havde i det hele taget kun uheldige Følger, navnlig Statsbankerotten i 1813 og næste Aar Kielerfreden med Norges Afstaaelse. »Tvillingrigerne« blev for stedse adskilt. Stædig og kortsynet havde Frederik VI forspildt alle Chancer. Han vilde selv afgøre alt, maaske under de uofficielle Raadgiveres, Adjudanternes, »de røde Fjers« uheldige Indflydelse. »Vi alene vide, hvad der tjener til Statens Bedste« var ogsaa det Motto, han fulgte i sin indenrigske Politik overfor Tidens liberale Rørelser, selv om han efter Julirevolutionen 1830 indførte de raadgivende Provinsialstænder, som tillige skulde danne en Modvægt til den slesvig-holstenske Bevægelse. Trods alt blev Frederik VI - paa Grund af sin Ungdoms Fortjenester, sin store Pligtfølelse og demokratiske Væremaade og vel ogsaa fordi Folkets Ulykke tillige var hans Ulykke - afholdt til det sidste. Og rørende er Billedet af Bønderne, der bar hans Lig fra København til Roskilde Domkirke.

Jonals Co.

Koldinghus

K. C. Petersen

Sorø Sø

Den skønne fredfyldte Stemning ved *Sorø Sø* genfindes i Ingemanns Morgen- og Aftensange. Og dog var det vel mere det Fortidens Sus i Klostergaardens høje Trækroner, som betog den unge Digter, her hvor Absalon var stedt til Hvile bag Kirkemuren. For som næppe nogen anden af Guldaldertidens Digtere - Grundtvig naturligvis fraregnet - var det Ingemanns Maal at forbinde Fortid og Nutid. Hans historiske Romaner var ikke Underholdning, de var Propaganda, Led i en national Vækkelseskampagne, og de »fik saa uoverskuelig en Indflydelse paa vort Folks Kærlighed til dets egen Fortid«. Det var den danske Folkeaand, som skulde kaldes til Live igen ved at pege paa de lysende Eksempler fra svundne Tider. De »store Aander, som over Jord med Frelsens evige Banner foer«, skulde atter vække Danskerne fra »Blødheds Drømme« og mane Viljen til Selvhævdelse frem - »til dansk og stor og til herlig Id, til Danmarks Frelse i Nødens Tid«.

Silkeborg Turistforening (H. Pors)

Himmelbjerget

Store Friluftsmøder med vajende Flag, Taler og Sang hører nu med til Billedet af dansk Folkeliv. Det var den jyske Digterpræst Steen Steensen Blicher, som i 1839 første Gang stævnede Folk sammen til et saadant Møde paa *Himmelbjerget*. Ogsaa han var grebet af Tanken om at værne Danskheden, om fornødent med Vaabenmagt, og talte ivrigt for Oprettelsen af en fuldstændig Folkevæbning. »Ingen skulde undtages uden Embedsmænd, Oldinge, Børn og Krøblinge.« Mest Betydning fik hans Himmelbjergfester dog, fordi de blev Forbillede for Møderne paa Højskamling, dengang endnu i Sønderjylland. Det første Møde dér blev holdt i 1843, da man hyldede Hiort Lorenzen, fordi han var blevet ved at tale dansk, og samtidig gav første Gang en Mand af Folket, den sønderjyske Bonde Laurids Skau, Udtryk for, at ogsaa han og hans Standsfæller var med i Kampen for det danske Slesvig. Og paa Skamlingsbanken tog i de følgende Aar flere af Danskhedens Forkæmpere Ordet, blandt dem Grundtvig, Orla Lehmann, Carl Ploug og Goldschmidt.

Prinsens Port og Landsoldaten i Fredericia

Mogens Lebech

1849 var Aaret, da Aanden fra 48 fejrede sine største Triumfer. Den 5. Juni underskrev Frederik VII den ny Danmarks Riges Grundlov, og 6. Juli stod Slaget ved Fredericia. Grundloven var det straalende Resultat af Aaringers Stræben mod Frihed og Folkestyre, og Oprørernes Nederlag syntes at krone Kampen for et dansk Sønderjylland med Held. Bissen fandt et lykkeligt Udtryk for Sejrsglæden i sin jævne danske *Landsoldat i Fredericia,* et fordringsløst Monument, fri for alle fremmede Bravader og mytologisk Iklædning. Dog tillige betegnende i dets blaaøjede Troskyldighed. I Begejstringen havde man ligesom helt glemt, at det ikke alene var Slesvig-Holstenerne, man havde til Modstandere, og da der næste Aar blev sluttet Fred med Prøjsen, var det kun under Forudsætning af, at begge Parter forbeholdt sig sine Rettigheder. Ikke engang Slaget ved Isted i 1850 og Oprørernes Flugt til Rendsborg kunde endeligt løse det slesvigske Spørgsmaal.

Sv. Türck

Skanse ved Dybbøl

Nu græsser Køerne fredeligt paa de grønne Banker, som danske Soldater engang værgede med Fortvivlelsens Mod under Ilden fra Prøjsernes Kanoner. Treaars-Krigens Sejre havde intet nyttet, og forgæves havde man mellem Krigene søgt at løse den danske Stats Forfatningsforhold paa en Maade, som kunde tilfredsstille baade Danske og Tyske indenfor Monarkiet, saavel som Prøjsen og Østrig, der benyttede Holstens Stilling som tysk Forbundsstat til Indblanding i vore Forhold. Slesvig-Holstenerne protesterede mod ethvert Tilløb til at knytte Sønderjylland nærmere til Kongeriget end Holsten, og da Christian IX trods alt underskrev Novemberforfatningen, aabnede Bismarck Krigen. Slet forberedt som vi var og med en uheldig Krigsledelse maatte det gaa, som det gik. Thyras gamle Vold blev rømmet, og efter Maaneders tapper Modstand faldt *Dybbøl*. De neutrale Magters valne Holdning bevirkede, at der intet kom ud af Fredskonferencen i London, og da Krigen var genoptaget, blev ogsaa Als erobret af Fjenden. Modløse lod vi os diktere den sønderlemmende Fred. Alle tre Hertugdømmer, Slesvig, Holsten og Lauenborg, blev afstaaet til de to tyske Stormagter.

København Foto-Service

Kongeaaen

Til al Ulykke var der Aarhundreder tilbage sat Skel mellem Kongerige og Hertugdømme ved *Kongeaaen*. Nu blev den fra 1864 til 1920 Landegrænse mellem Danmark og - Prøjsen. For Bismarck havde kun paa Skrømt interesseret sig for Augustenborgernes Arvekrav, og ved Krigen 1866 likviderede han Østrigs Krav paa de tre Hertugdømmer. 1867 blev de alle indlemmet i Prøjsen, og Sønderjydernes Trængselstid begyndte. Men nu bar den Sæd Frugt, som i Aarene før Krigen var lagt i Mulde. Som Hiort Lorenzen vedblev de at tale Dansk og at være Danske, trods al Chikane og alle Forfølgelser. Tiden skulde bekræfte, hvad Hostrup 1867 havde skrevet i sit Digt »Til Fjenden«: Du kan vel kro dig af Døgnets Kaar / og af Sejren, de har Dig skabt / men Du fører en Kamp imod tusind Aar / og i den har Du visselig tabt!

Ryslinge Højskole paa Fyn

Holt & Madsen

»For hvert et Tab igjen Erstatning findes, hvad udad tabes, det maa indad vindes.« Det blev det forløsende Motto, under hvilket de Danske atter rejste Hovedet efter Nederlaget i 64. Ulykken bragte Dalgas til at arbejde for Hedesagen, som den fik Tietgen til at virke for Erhvervslivets Fremme. Og Ulykken satte ogsaa nyt Liv i Højskolebevægelsen. Det var og blev vel Grundtvig en Skuffelse, at hans Kongstanke, Skolen i Soer, det folkelige Universitet, aldrig lod sig realisere. Desto større blev hans Betydning gennem de mange Folkehøjskoler, hvor Undervisningen indrettedes dels efter hans egne, dels efter Kristen Kolds Skoletanker. Kold havde selv i 1851 oprettet en *Højskole i Ryslinge* paa Fyn for siden at flytte til Dalum, men Ryslinge fik igen en Højskole i 1866, en af de 53, der rejstes i Aarene 1864-70. Skønt en Del af dem kun fik kort Levetid, er det uoverskueligt, hvor meget Højskolerne i det hele taget har betydet, især for Bondens aandelige Udvikling.

Andelsmejeri i Herrestrup, Odsherred

Københavns Foto-Service

Tiden mellem Nederlaget og Aarhundredskiftet var Forfatningskampens med de sønderslidende Provisorieaar, indtil Parlamentarismen blev knæsat ved Systemskiftet i 1901. Dog blev langtfra alle Kræfter anvendt i den politiske Styrkeprøve, og den danske Bonde deltog ikke blot i Venstrepartiernes sejrrige Opmarch. De samme Aar saa ogsaa det danske Landbrugs Fremgang og Andelsbevægelsens Opkomst og Sejr. Det var Krisen i 70erne, Kornprisernes Fald, som foraarsagede Landbrugets Omlægning, og det var Andelsvæsenet, som muliggjorde dennes Succes. 1882 byggede man det første *Andelsmejeri* i Hjedding i Ølgod Sogn: »Der har rejst sig en Bølge ved Vesterhavet og den vil ikke standse, men vil overskylle det ganske Land«. Og det kom til at slaa til. Atter gik Eksporten mod Vest, ikke fra det gamle Ribe, men fra det ny Esbjerg, det med amerikansk Fart opvoksede Danmarks Chicago. Andelsbevægelsen omfatter nu mange forskellige Grene, men det danske Landbrugs mest karakteristiske Vartegn, lige saa uundværligt i Landskabet som Kirketaarnet, er den høje Mejeriskorsten.

Det lyder som et Eventyr.
et Sagn fra gamle Dage:
en røvet Datter, dybt begrædt,
er kommen frelst tilbage!

Henrik Pontoppidan

Knud Gemzøe

Flensborg Fjord ved Munkemølle

Mere end 50 Aar levede Sønderjyderne under Fremmedherredømmet, og efter Fredsbruddet 1914 maatte de i stort Antal møde under de tyske Faner. 6000 danske Sønderjyder betalte denne Loyalitet med deres Liv og oplevede ikke Udfrielsens Time, da den danske Del af Sønderjylland atter overgik til Danmarks Krone. Den 10. Juli 1920 red Kong Christian X paa den hvide Hest over Grænsen ind i det genvundne Land, og Dagen efter hyldedes han paa Dybbøl af en Skare paa hundrede Tusind. Vemod blandede sig i Festglæden ved Tanken om de Danske, som maatte lades tilbage paa den anden Side af den ny Grænse. Landet mellem Flensborg Fjord og Rigets gamle Grænsevold Dannevirke var gaaet tabt ved Aarhundreders Misregimente. Men Landskabet paa begge Sider af den ny Grænse er stadig ligesaa dansk, som det var i Valdemarernes Tid, dengang der ikke fandtes noget Landeskel, hverken ved Kongeaa eller *Flensborg Fjord.*

Aarhus, set fra Syd

Aarhus Turistforening

Handel og Industri har i Nutidens Danmark naaet et Omfang, som Fortidens Erhvervspolitikere ikke kunde drømme om. Gennembruddet kom i 60erne og 70erne, og med Industrialiseringen fik Købstæderne deres store Opblomstring, og deres Folketal steg i hidtil ukendt Maalestok. Og ligesom Havnene, før primitive, ofte halvt tilsandede, nu strakte deres Fangarme langt ud i Fjorde og Bugter, saa sprængte Bebyggelsen de gamle Rammer og beslaglagde mangedoblede Arealer, mens Fabriksskorstene, Kraner, høje Pakhuse og mægtige Kornsiloer har givet Byerne en helt ny Silhuet. For 100 Aar siden havde *Aarhus* netop tilkæmpet sig Tredjepladsen blandt de jyske Byer. Nu har den længe været den største. Men med Befolkningstilvæksten opstod et helt nyt Problem, Arbejderspørgsmaalet, og den socialdemokratiske Bevægelse blev startet. Takket være de stærke Organisationer voksede Socialdemokratiet stød, og mens man endnu ved Aar 1901 undrende havde set den første Venstrebonde i Kongens Raad, blev Arbejderen Stauning dansk Statsminister, første Gang i 1924, og stod siden næsten hele sit Liv i Spidsen for Statens Styrelse.

Lillebæltsbroen

Mogens Lebech

Fra *Lillebæltsbroen* kan man mod Syd mellem Skovskrænterne paa den jyske Kyst faa Øje paa en stor grøn Tue, et gammelt Voldsted. Her laa Hønneborg Slot, hvorfra Christiern II i 1523 satte ud paa sin tvivlraadige Sejlads frem og tilbage over Bæltet. Borgen blev i sin Tid bygget for at værne Overfarten mellem Jylland og Fyn, og forsaavidt tjener Lillebæltsbroen samme Formaal, at binde Landene sammen med Trafikkens Baand. Den og de andre store Broer er vel det mest iøjnefaldende Udslag af det danske Folks Arbejdsindsats inden sidste Verdenskrig. Maaske kan vi Danske være tvivlende og ubeslutsomme som hin vankelmodige Konge, men de store Broarbejder er i hvert Fald ikke Resultat af slige Egenskaber. De tør staa som et Billede paa Danskens Tro paa en lykkelig Fremtid, paa de Baand, som binder os alle sammen fra alle Landsdele, Baand, som er blevet endnu fastere knyttet siden den 9. April 1940.

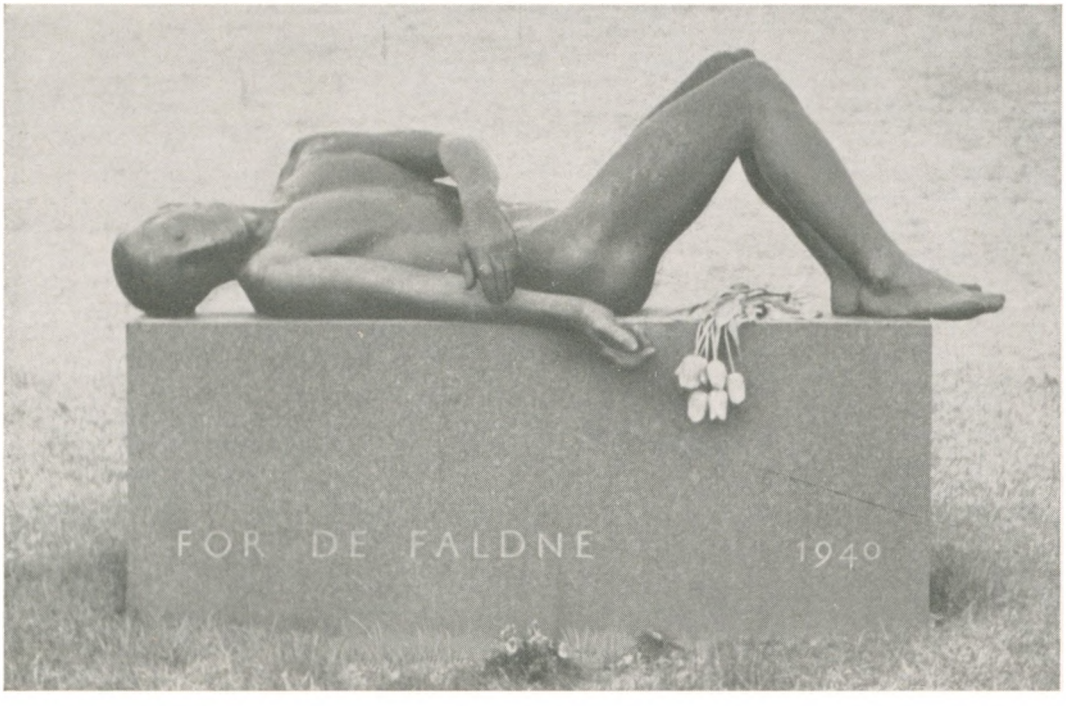
FOR DE FALDNE
1940